

# Könyvtárbuszos szolgáltatások hasznosulásának elemzése

TÓTH Máté

## Bevezetés

A mozgókönyvtárak hazai történetében alapvetően három korszakot különböztethetünk meg. Az első igen rövid és szükség által vezérelt időszak a II. világháború pusztításai utáni évekre tehető. Ekkor a világégés nyomán több fiókkönyvtár is megsemmisült, így csak mobil könyvtári egységekkel, könyvtárvilamosokkal lehetett pótolni a kieső szolgáltatást (N. Kósa 2003). A második időszak a hetvenes, nyolcvanas évekre tehető, amikor több településen is (Pécssett, Érden, Cegléden) buszokkal oldották meg a környező településeken élők könyvtári ellátását (Fehér 2002, Tóth 2006). A harmadik időszak kezdete 2004, amikor a KSZR (Könyvtárellátási Szolgáltató Rendszer) finanszírozási és jogi lehetőségeit kihasználva elindulhattak az első modern járművek. Először az Edelényi,

majd az Encsi kistérségben, végül 2010-ben – az Európai Unió fejlesztési pénzek felhasználásával – Pécs környékén indulhatott meg újra a bibliobuszos ellátás. A folytonosságot a korszakok között a ceglédi könyvtárbusz jelenti, amely hála a rendszeres és szakszerű karbantartási munkálatoknak, majd három évtizeden keresztül szolgálta a város lakosságát.

A jelen kutatás legfőbb motivációját az jelenti, hogy 2012-ben a TIOP pályázati források felhasználásával további bibliobuszok állhatnak szolgálatba, valamint a legújabban megjelent könyvtárbuszos szolgáltatások életében is eltelt annyi idő, hogy mérhetővé váljon a szolgáltatások hasznosulása. Pécssett eltelt lassan egy év az indulás óta, az Edelényi kistérségben már a busz első cseréjére is sor került, Encsen és Cegléden pedig komolyan kérdésessé vált a szolgáltatások fenntarthatósága. Lehetséges és érdemes is

számvetést készíteni Magyarország valamennyi könyvtárbuszos szolgáltatásáról, azok települések és lakosok száma szerinti hasznosulásáról. A hasznosulás több oldalról, szempontból és módszerrel is mérhető. A közös bennük, hogy az eredmény egyik esetben sem teljesen egzakt. Léteznek tényszerűbben (kemény) és kevésbé tényszerűen mérhető (puha) tényezők, a bemeneti költségek pontosan megadhatók, a kimenetelre (vagyis a hasznosulásra) vonatkozóan csak nagyon közelítő, indirekt megközelítésekre alapozott becslések végezhetők. A jelen írásban igyekszünk valamennyi tényezőt számba venni és az együttes eredményekből levonni a következtetéseket. A kutatásban erre tettünk kísérletet kérdőíves kutatás, a szolgáltatások üzemeltetőivel készített mélyinterjúk és statisztikai adatok alapján. Hasznosulás-elemzésen nemcsak az anyagi megtérülés, hanem azon közvetett hatások körének a felmérését is értjük, amelyek értelmet adnak egy-egy ilyen szolgáltatás fenntartásának.

Meg kell jegyeznünk, hogy a kutatásban vizsgált szolgáltatások szakmai, szervezési és forrásbázisa, illetve az üzemeltetett jármű paraméterei minden egyes projekt esetében különbözőek. Ezért nem egy konkrét megvalósulást, hanem általában a szolgáltatási forma hatékonyságának vizsgálatát céloztuk meg konkrét hazai példákon keresztül.

## A kutatás célja

A kutatás célja, hogy átfogó képet adjon a hazai könyvtárbusszal közvetített könyvtári szolgáltatások hasznosulásáról. Egyaránt cél a szigorúan vett gazdasági szempontú hasznosulásra tett közelítések készítése, és annak a vizsgálata, hogy a lakosság és a települések számára milyen formában hasznosultak ezek a könyvtári kezdeményezések.

A kutatás során a következő kérdésekre kerestük a választ:

– Kiknek a körében hasznosul a könyvtárbuszos ellátás? Mik a használók demográfiai

jellemzői (életkor, nem, foglalkozás, iskolai végzettség)?

- Milyen formában hasznosulnak a könyvtárbuszos ellátásba befektetett eszközök? Milyen szolgáltatásokat vesznek igénybe a használók? Milyen formában jelentkeznek számukra a megtérülés?
- Milyen mértékben és időtávon térülnek meg a könyvtárbuszos ellátásba befektetett eszközök? Melyek a hasznosulás kulcstényezői, feltételei?

## Szakirodalmi előzmények

Bár a mozgókönyvtári szolgáltatások hazai történetének egészen a II. világháború végéig visszamenő előzményei vannak, meglehetősen kevés közlemény jelent meg a témában. A kistelepusi könyvtárakról, valamint az ellátásról megjelent szakirodalmi forrásokat *Fehér Miklós* (2002) igen alaposan feldolgozta, így ezzel most nem foglalkozunk. A KSZR szakmai döntéseit előkészítő anyagokban magában a szolgáltatási formában rejlő lehetőségeket elemezték, jellemzően külföldi példák alapján, de a hazai viszonyokat is szem előtt tartva. A könyvtári szolgáltatások – így a könyvtárbuszok – szabályozási környezetének változásait *Sipos Anna Magdolna* (2011) írja le. A KSZR megvalósítását előkészítő tanulmányok között az egyes országok kistelepusi ellátási gyakorlatát (Mihály 2002), és a kistelepusi ellátásokon alkalmazható szolgáltatási formákat (köztük a könyvtárbuszt) elemeztük (Tóth 2004b). Ezekben az írásokban lényegében a nemzetközi tapasztalatok hazai adaptációjának a lehetőségét vázolták fel más típusú gyakorlatokkal együtt országonként, illetve szolgáltatási formánként.

A működő könyvtárbuszos tapasztalatok összegyűjtése kulcsfontosságú a szolgáltatások elindulása szempontjából: ennek fényében zajlott a szombathelyi könyvtárbusz-konferencia (Vajda 2005), ahol *Varga Istvánné* (2005a) az egyetlen akkor működő hazai bibliobusz tapasztalatairól számolt be. A konferencián jelen voltak a gra-

zi és a muraszombati könyvtár képviselői is. A nemzetközi tapasztalatok megismerése motíválta a skandináv könyvtárbusz trendek összegyűjtését is, szintén ebben az időszakban (Tóth 2005), és egy átfogó ismertető írását a KSZR-ről szóló módszertani útmutatóban (Tóth 2006). A nemzetközi tapasztalatok hazai adaptálását célozta az a projekt is, amelynek keretében *Kester Clarke* angol könyvtárbusz szakértővel együtt próbáltuk megtervezni a győri könyvtárbuszos ellátást. A szolgáltatás Győr-Moson-Sopron megyei bevezetése sajnos, a sikertelen közbeszerzési eljárás miatt zátonyra futott, azonban a szakértővel való együttműködés tapasztalataiból sokat profitált a hazai könyvtáros szakma (Szalai et al. 2006).

Míg a ceglédi könyvtárbuszról folyamatosan jelentek meg híradások mind szakmai fórumokon (pl. Tóth 2004a, Varga 2005a), mind pedig az országos sajtóban (Koblencz 2005, Varga 2005b), a KSZR kialakításában egyre nagyobb jelentősége lett a friss tapasztalatoknak, amelyeket az újonnan indult encsi és edelényi, majd pedig a pécsi könyvtárbuszok szolgáltattak. *Kércsi Tibor* (2006) az Oktatási és Kulturális Minisztérium által kiadott KSZR módszertani útmutatóban jelentetett meg áttekintést az encsi szolgáltatás beindításának kezdeti tapasztalatairól. A pécsi könyvtárbusz elindítását követően *Szabolcsiné Orosz Hajnalka* több fórumon is beszámolt az első benyomásokról, a projekt előkészítéséről és megvalósításáról (Szabolcsiné 2011a, 2011b).

A hazai szakajtóban kifejezetten könyvtárbuszos szolgáltatásokról szóló hasznosulás-elemzés még nem készült, ebben a tekintetben a jelen kutatás újnak és eredetinek számít. Külföldön azonban nagy hagyománya van annak, hogy a könyvtár értékét folyamatosan megpróbálják megbecsülni és felülvizsgálni annak hatékonyságát. Többek között a híres bergeni könyvtárhajó is majdnem áldozatul esett egy ilyen felülvizsgálatnak 2008-ban, és csak a lakosság aláírásgyűjtő kampánya mentette meg a három megyét is kiszolgáló szolgáltatást.

A szakirodalmi előzmények áttekintésében most kiemelek egy hasznosulás-elemzést a nagyvilág

könyvtári szakirodalmából.

A nagy-britanniai, Suffolk megyei felmérésben azt vizsgálták, mennyiben helyettesítheti a könyvtárbusz a statikus szolgáltató-helyeket. Mind a használókat, mind pedig a fenntartókat megkérdezték erről. Kiderült, hogy a használóknak igen kevés ismerete és szerény elvárásai vannak a mozgókönyvtárakkal szemben. Amikor azt kérdezték, milyen szolgáltatásokat vennének igénybe a buszon – hiába kínáltak fel további lehetőségeket (internet, magazinok, helyi vonatkozású információ), – a legtöbben (33%) azt választották, hogy csak könyveket szeretnének kölcsönözni. Rendszerint a használók azt feltételezik, hogy új szolgáltatásokhoz valamiről le kellene mondani, ezért nem örülnének nekik.

A szolgáltatói oldal részéről általános vélemény, hogy ideiglenesen igenis képes helyettesíteni a könyvtári szolgáltatást egy könyvtárbusz. Alkalmazása állandó megoldásként ott jöhet szóba, ahol a helyi könyvtár egyébként is nagyon keveset tart nyitva, és ahol nagyon lecsökkent a népesség.

A tapasztalatok azt mutatják, hogy a lakosság rendszerint csak addig tiltakozik a könyvtár bezárása ellen, amíg meg nem jelenik az új, világos, nagy terekkel rendelkező, modern jármű. Előfordul, hogy úgy tekintenek a könyvtárbuszra, mint szolgáltatáscsökkentésre, ugyanakkor sok példa van arra, hogy a buszok éppen hogy hosszabb nyitva tartást és nagyobb könyvállományt jelentenek. Egy jó helyen megálló bibliobusz gyakran több használót vonz, mint egy rossz helyen működő könyvtár.

A kutatás végső következtetése az volt, hogy a *mozgókönyvtárak a könyvtári szolgáltatások életképes alternatíváját jelentik*. Nagy szükség lenne elosztatni a könyvtárbusszal kapcsolatos kételyeket és tudatosítani a mozgókönyvtárak előnyeit: a kínált szolgáltatások sokféleségét, szociális funkcióját, és hogy képes megszólítani a különböző társadalmi rétegeket. Jóllehet, mindenre a bibliobusz sem jelenthet megoldást, de sokkal többre használható, mint a könyvkölcsönzés (Newton, Casselden 2010).

## A kutatás módszerei

Az értékszemplélet hagyományos logikája, mely szerint minden annyit ér, amennyit fizetnek érte, abban a pillanatban mond csődöt, amikor meg akarjuk keresni a szolgáltatás megrendelőjét vagy fogyasztóját. Ez utóbbi közvetlenül, természetesen a használó, de ugyanígy annak tekinthető a szolgáltatást megrendelő önkormányzat vagy az állam, amely a saját feladatát delegálja a települések szintjére. A szolgáltatások hasznosulását így csak durva közelítésekkel tudjuk kimutatni.

A hasznosuláselemzés kiindulási pontja a kulturális gazdaság kutatója, *David Thorsby* megközelítése, mely szerint „*a gazdasági érték – [...] , amely nem egyenlő a pénzügyi vagy a kereskedelmi értékkel, jóllehet végtére is mind megszámlálható javakkal, mind pedig pénzben kifejezhető – , magában foglalja a kulturális javak vagy szolgáltatások, illetve bármilyen ezek által előidézett nem piaci értékek közvetlen használatát*” (Thorsby 2003). A célunk tehát az, hogy megkíséreljük pénzben is kifejezni a szolgáltatások által megtermelt értéket, ami így összevethetővé válik az azokba befektetett összegekkel.

A szolgáltatások pénzben kifejezett értékét több oldalról is megközelíthetjük, például statisztikai módszerrel, kérdőíves felméréssel, interjúkkal.

### 👁 Statisztikai megközelítés

- Elemeztük a könyvtárbuszos szolgáltatásokkal érintett településekre vonatkozó statisztikai adatokat. Ezeket össze tudtuk vetni a kérdőíves kutatásban a használók által megadott – a könyvtár szubjektíven érzékelt értékére vonatkozó – adatokkal.

### 👁 Kérdőíves kutatás

- Kérdőíves kutatást végeztünk valamennyi könyvtárbusz-szolgáltatás által érintett településen a beiratkozott olvasók és a polgármesterek körében. Ebben egyrészt olyan „puha” hasznosulási tényezőkre kérdeztünk rá, mint a szolgáltatások használata, azok szubjektív megítélése, a bevont

új használók demográfiai jellemzői, másrészt pedig rákérdeztünk arra, hogy mennyi pénzt lennének hajlandóak áldozni havonta a bibliobusz megtartására, ha a könyvtárbuszos szolgáltatást megszűnés fenyegetné. Ez utóbbiból közvetve az derül ki, hogy a használók szerint a könyvtárbusz mekkora értéket állít elő számukra. A kapott értékből kiszámítható, hogy egy főnek átlagosan, forintban mérve, mekkora értéket termel meg a szolgáltatás, ami már összevethetővé válik a befektetett pénzek nagyságával. A kérdőívek a könyvtárbuszokon voltak elérhetők 2011. június folyamán, így biztosítva volt, hogy csak olyanok tölthessék ki, akik ebben az időszakban olvasóként igénybe vették a szolgáltatást.

- Az encsi, a szendrői és a pécsi könyvtárbuszok esetében a szolgáltatás nemcsak a használók, hanem a település egésze számára is jelentős értéket termel. Ezért a polgármestereket is megkérdeztük, hogy milyen változást hozott a busz a település életében, valamint – az előzőekhez hasonlóan – mennyit lennének hajlandóak áldozni a szolgáltatás megtartására, amennyiben azt megszűnés fenyegetné. A fentiekhez hasonlóan az ellátott települések száma ismeretében mindez összevethető lett a befektetett összegekkel. A három kistérség településvezetőinek a könyvtárosok juttatták el a kérdőíveket.

### 👁 Interjúk

- Elsősorban a megtérülés „puha” tényezőire koncentrálna interjúkat készítettünk valamennyi könyvtárbuszos szolgáltatást fenntartó intézmény vezetőjével. Ezeket igyekeztünk személyesen végezni, egyedül a ceglédi szolgáltatás esetében készült az interjú írásos formában. Beszélgettünk a szolgáltatást működtető könyvtárosokkal, akik napi kapcsolatban állnak a használókkal, valamint a szolgáltatást megrendelő települések polgármestereivel. Az interjúkat követően megnéztük a járműveket működés közben, hogy személyes benyomásokat is szerezzünk üzemszerű működésükről.

A megtérülési tényezőket, illetve a szolgáltatás hasznosulását tehát három megközelítés alapján mértük fel: 1) a gazdasági értelemben kimutatható hasznosulás (a megtermelt érték szempontja, a helyettesített szolgáltatások értéke alapján mért hasznosulás); 2) az új szolgáltatások megjelenésében jelentkező hasznosulás (létezik-e olyan szolgáltatás, amely korábban nem volt, és a könyvtárbusz által megjelent); 3) a hasznosulás szubjektív tényezői.

## A vizsgált szolgáltatások bemutatása

Az egyes könyvtárbuszos szolgáltatások mesze nem azonos körülmények között működnek. Tekintve, hogy az egyes szolgáltatásokat már részletesen bemutattam a *Könyv, könyvtár, könyvtáros* hasábjain (Tóth 2012), most csak röviden jellemezem az egyes kistérségek, városok könyvtárbuszait.

Cegléden 1984 óta folyamatosan járt a jelenlegi könyvtárbusz, amelynek az utóbbi időben felvetődött a leállítása. A '80-as években még három bibliobusszal rendelkezett a Cegléd Városi Könyvtár, amelyek közül kettőt (a környező településeket kiszolgálókat) az önkormányzatok megalakulásakor le kellett állítson. A karbantartásnak köszönhetően az Ikarusz busz több évtizeden keresztül üzemképes maradt, azonban az igények változásával párhuzamosan a megállóhelyek száma is folyamatosan csökkent. A legújabb menetrend szerint mindössze öt külvárosi ponton lehetett elérni a jármű szolgáltatásait. Az önkormányzat döntése értelmében a szolgáltatás jelenleg szünetel, és kérdéses, hogy valaha újra fog-e indulni.

Borsod-Abaúj-Zemplén megye két kistérségében (Encsi és Edelényi) könyvtárrá átalakított mikrobuszok járnak a településeket. Encsen 2006 januárjában adták át a Volkswagen Transporter típusú bibliobuszt. Alapelv, hogy azokon a településeken, ahol még van könyvtáráépület, minimális infrastruktúra, könyvtáros és szándék

a helyben lévő könyvtári szolgáltatóhely működtetésére, ott nem járatják a könyvtárbuszt. Úgy ítélik meg ugyanis, hogy a bibliobusz nem helyettesítheti a helyben elérhető szolgáltatásokat. A szolgáltatást működtető könyvtár vezetője fontolgatja a bibliobusz leállítását, ugyanis kétséges, hogy lesz-e újra annyi pénz, hogy képesek legyenek kicserélni a jelenlegi járművet. Az Edelényi kistérség szendrői székhellyel működő könyvtárbusz-szolgáltatása esetében pedig éppen túl vannak az első – 2004-ben vásárolt – jármű cseréjén. A Ford Transitot egy Mercedes Sprinter váltotta, amellyel úgy tűnik, hogy hosszú távon biztosított a könyvtárbusz jövője.

A két kistérségben hasonló problémákkal találkozunk: valamennyi település hátrányos helyzetű, társadalmi-gazdasági szempontból elmaradott, és az országos átlagnál magasabb munkanélküliséggel sújtott. Jelentős az elvándorlás is a térségből. Mivel jellemzően éppen a magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők döntenek a távozás mellett, a vállalkozások sem szívesen jönnek a térségbe, hiszen nincsenek az igényeiknek megfelelő végzettséggel bíró munkavállalók. A tartós munkanélküliség lassan generációkon át öröklődik, így a szegénység és a kilátástalanság is újratermelődik.

Ugyancsak inkább a hátrányos helyzetű településeket szolgálja a Pécsi könyvtárbusz Baranya megyében, amely jelenleg európai szinten az egyik legmodernebb. A szolgáltatás indulásának körülményeit, a felmerülő problémákat több ízben is részletesen megírta a szaksajtóban *Szabolcsiné Orosz Hajnalka* (2011a, 2011b).

## Eredmények

### A használói kör összetétele

A szolgáltatások hasznosulásának elemzése szempontjából az első fontos kérdés, hogy kik a könyvtárbuszok használói, azaz kik profitálnak abból, hogy a könyvtár az ellátást kiterjeszti a környező kistelepülések felé is. A kérdőíves kutatásban rákérdeztünk a válaszadók lakhelyére,

életkorára, nemére, foglalkozására és legmagasabb iskolai végzettségére.

A kutatás során 245 olvasótól és 60 polgármestől, a könyvtárbuszt üzemeltető intézmények vezetőitől kaptunk vissza kitöltött kérdőívet a következő megoszlásban.

A válaszadók száma	használók		polgármesterek	
	%	N	%	N
Encs	19	46	30	18
Szendrő	32	79	48	29
Pécs	38	93	22	13
Cegléd	11	27		
Összesen	100	245	100	60

A minta összetételére vonatkozó adatokat később részletesen ismertetem.

A könyvtárbusz szolgáltatásokat a KSZR az aprófalvas településszerkezettel bíró, jellemzően hátrányos helyzetű kistérségekben javasolja. Ezeken a területeken jellemző a fiatalok elvándorlása, amely a falvak előregedéséhez, majd elnéptelenedéséhez vezet. Jellemző a magas munkanélküliség, az alacsony iskolai végzettségűek magas aránya. Kérdés, hogy vajon a bibliobusz ezen települések lakosságának a szűk elit rétegét szolgálja, vagy képes a kultúrával és az olvasással megszólítani a helyiek lehető legszélesebb körét.

Cegléden értelemszerűen más a helyzet. Az alföldi városban a bibliobusz a külvárosok lakosságát szolgálja, immáron több évtizede. A célközönsége nem kifejezetten hátrányos helyzetű, amit az iskolai végzettség is tükröz.

### A települések mérete

Valamennyi esetben rákérdeztünk, hogy a válaszoló, melyik településen él. A következő táblázat azt mutatja, hogy a mintában a válaszolók átlagosan mekkora településeken élnek.

Az adat nem azonos azzal, hogy mekkora a könyvtárbuszok által kiszolgált települések átlagos mérete. A kérdés Cegléd esetében irreleváns volt, mert a szolgáltatás nem a környező helyzetű települések lakói számára kívánja biztosítani a könyvtári ellátást.

A válaszadóink jellemzően olyan kicsi településeken élnek, amelyek önmagukban – méretükből adódóan – nem képesek biztosítani nagyon sok szolgáltatást, amely a minőségi élet alapvető feltétele (pl. könyvtár).

A VÁLASZADÓK ÁLTAL LAKOTT TELEPÜLÉSEK ÁTLAGOS MÉRETE	Encs	Szendrő	Pécs	ÖSSZESEN
fő	266	321	242	276

### A nemek aránya

A nemek arányának alakulását látjuk a következő táblázatban.

NEMI MEG- OSZLÁS	Encs		Szendrő		Pécs		Cegléd		ÖSSZESEN	
	%		%		%		%		%	
férfi	39	18	25	20	25	23	37	10	29	71
nő	57	26	75	59	75	70	63	17	70	172
nem válaszol	3	2	0	0	0	0	0	0	1	2
<b>ÖSSZESEN</b>	<b>100</b>	<b>46</b>	<b>100</b>	<b>79</b>	<b>100</b>	<b>93</b>	<b>100</b>	<b>27</b>	<b>100</b>	<b>245</b>

Hasonlóan a könyvtárszociológiai vizsgálatok eredményeihez, (Gereben 1998) a bibliobuszok használói körében is több a nő, mint a férfi. A gyengébb nem magasabb aránya nem egyenlő mértékű az egyes helyeken, de ennek nincsen különösen nagy jelentősége a szolgáltatások hasznosulása szempontjából.

### Könyvtári tagság

A könyvtárbusz által közvetített szolgáltatások hasznosulása szempontjából kulcskérdés, hogy a használói kör vajon új-e a könyvtárban vagy már voltak ennek előzményei az életében. A kistelepusi könyvtárhasználók körében rákérdeztünk, hogy a válaszadó korábban könyvtártag volt-e.

### Életkori megoszlás

A válaszadók életkori megoszlása igen széles körben szóródik. A legalacsonyabb átlagéletkor az Encsi kistérségben (31,4 év), a legmagasabb pedig a ceglédi mozgókönyvtár használói körében mérhető (52,3 év). Utóbbi szolgáltatás használói majdnem tíz évvel idősebbek a szendrői szolgáltatás használóinál (43,6 év) is. Ennek vélhetően az az oka, hogy Cegléden a fiatalabbak kevésbé vannak rászorulva a város határain belül járó könyvtárbuszra, hiszen gyalogosan vagy tömegközlekedéssel is könnyedén eljuthatnak a nagyobb állománnyal, szélesebb szolgáltatási palettával rendelkező fiókkönyvtárakba. Pécsen az átlagéletkor 35,6 év.

KORÁBBAN KÖNYVTÁR- TAG VOLT-E	igen		nem		nem válaszol		Összesen	
	%	N	%	N	%	N	%	N
Encs	7	3	91	42	2	1	100	46
Szendrő	47	37	52	41	1	1	100	79
Pécs	34	32	66	61	0	0	100	93
<b>Összesen</b>	<b>33</b>	<b>72</b>	<b>66</b>	<b>144</b>	<b>1</b>	<b>2</b>	<b>100</b>	<b>218</b>

A használók kétharmada számára a könyvtárbusz jelentette a találkozást a könyvtári szolgáltatásokkal. Ezzel elmondható, hogy a szolgáltatás igénybe vételével olyan új lehetőséget kaptak ezek az emberek, amelyet nehéz forintokban mérni.

Az Encsi kistérségben élő használók körében mért alacsonyabb életkort az magyarázza, hogy a kérdőívet több gyermek, illetve kisiskolás kezébe sikerült eljuttatni, mint a társadalmi összetétel tekintetében nem sokban különböző Szendrő

környéki és baranyai falvakban. A kérdőív kitöltését a könyvtárbusz személyzete végezte, így előfordulhatott, hogy településenként olykor más és más elvek szerint igyekeztek minél nagyobb számú használót megszólítani. Ez a használók életkori megoszlása és a demográfiai változók tekintetében jelenthet különbségeket, de a kutatás végeredménye szempontjából nem torzít jelentős mértékben az adatokon.

## Foglalkozás

Rákérdeztünk a használók foglalkozására is, amiből következtethettünk arra, hogy a használók miből és megközelítőleg milyen jövedelmi viszonyok között élnek, milyen életkilátásokkal bírnak. Mielőtt közölnénk a kérdőíves kutatás

eredményeit, a Központi Statisztikai Hivatal (<http://www.ksh.hu>) és a Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat (<http://www.afsz.hu>) adatai alapján célszerűnek tartom bemutatni az érintett kistérségek foglalkoztatási viszonyait az országos adatokkal való összevetésben.

A táblázat az érintett megyék, kistérségek munkanélküliségi és foglalkoztatási rátáját mutatja be a 15 és 64 éves korosztályban. A legfrissebb adatsor 2010. decemberi volt, ami a kutatásunk szempontjából csak tájékoztató jellegűnek tekinthető. Feltételezhetjük azonban, hogy 2010 decembere és 2011 júniusa között nem történtek olyan gyökeres változások ebben a tekintetben, amelyek érdemben befolyásolnák az érintett térségek alapvető viszonyait.

Megye/ kistérség	Munkanélküliségi ráta		Foglalkoztatási ráta		Aktivitási ráta	
	%	eltérés (országos átlaghoz képest)	%	eltérés (országos átlaghoz képest)	%	eltérés (országos átlaghoz képest)
BAZ megye	18,30%	7,12%	47,50%	-8,10%	58,20%	-4,30%
Edelényi	27,75%	16,57%	41,20%	-14,40%	57,00%	-5,50%
Encsi	43,27%	32,09%	37,00%	-18,60%	65,10%	2,60%
Pest megye	8,13%	-3,05%	59,20%	3,60%	64,40%	1,90%
Ceglédi	9,91%	-1,27%	64,50%	8,90%	71,60%	9,10%
Baranya	12,46%	1,28%	55,90%	0,30%	63,80%	1,30%
Komlói	12,74%	1,56%	50,70%	-4,90%	58,00%	-4,50%
Sásdi	28,47%	17,29%	54,80%	-0,80%	76,70%	14,20%
Sellyei	25,04%	13,86%	48,10%	-7,50%	64,10%	1,60%
Siklói	20,43%	9,25%	52,10%	-3,50%	65,50%	3,00%
Szigetvári	19,23%	8,05%	51,10%	-4,50%	63,30%	0,80%
<b>Országos átlag</b>	<b>11,18%</b>	<b>0,00%</b>	<b>55,60%</b>	<b>0,00%</b>	<b>62,50%</b>	<b>0,00%</b>

Forrás: KSH

A táblázatból világosan látszik, hogy a legutóbbi években a KSZR keretében bevezetett szolgáltatások azokat a kistérségeket célozták meg, ahol a legmagasabb a munkanélküliek és ezzel párhuzamosan a szociális értelemben hátrányos, olykor kilátástalan helyzetben élők aránya.

Borsod-Abaúj-Zemplén és Baranya megyében magasabb a munkanélküliség az országos átlagnál. A foglalkoztatottak aránya Miskolc környékén kisebb, Pécs környékén árnyalattal magasabb az országos átlagnál, ugyanakkor azokban a kistérségekben, amelyekben a bibliobusz hétről hétre megjelenik, a foglalkoztatottsági mutatók különböző mértékben, de mindenütt lényegesen rosszabbak az országos átlagnál.

Ebben a tekintetben a legrosszabb helyzet Encs környékén van, ahol a 15 és 64 éves korosztálynak mindössze 37%-a tekinthető foglalkoztatottnak, illetve több mint 43% a regisztrált munkanélküliek aránya.

Pest megyében és ezen belül a Ceglédi kistérségben is nagyobb arányban vannak azok, akik munkahelyükön szerzett jövedelemből tartják el magukat és a családjukat.

A mi kutatásunkban nem a KSH módszertana alapján vizsgáltuk a foglalkoztatottságot, hiszen erre nem lettek volna meg a megfelelő eszközeink, ugyanakkor valamennyi válaszadónktól

megkérdeztük a foglalkozását, amiből bizonyos következtetések levonhatók a használók összetételére vonatkozóan. Az általunk kapott adatok egy az egyben nem vehetők össze a KSH adataival, de némileg visszaköszönek a fentebbi táblázat arányai. A következő táblázat a válaszadóink által megjelölt foglalkozási adatok alapján készült. (lásd a lap alján lévő táblázatot)

A legelső megjegyzésünk, hogy kistérségenként, illetve szolgáltatásonként igen eltérő képet mutatnak a foglalkoztatottsági adatok. A szendrői válaszadók 52%-a rendelkezik munkahellyel. A ceglédi könyvtárbusz közönségében a nyugdíjasok dominálnak. A diákok az encsi és a pécsi kistérségben képeznek jelentős használói réteget, a szendrői és a ceglédi válaszadók között pedig alig jelennek meg. Mindezek fényében hiba lenne bármit általánosítani, helyesebb kistérségenként, illetve szolgáltatásonként vizsgálni a fenti adatokat.

Észak-Magyarország két vizsgált kistérsége, az encsi és az edelényi (Szendrő) egyaránt igen nehéz helyzetben van foglalkoztatás terén, jellemző a magas munkanélküliség, és magas a szociális segélyből élők aránya. Mindez annak köszönhető, hogy nincsenek a térségben olyan foglalkoztatók, akik az alacsony iskolai vég-

A VÁLASZADÓK FOGLALKOZÁSA	Encs		Szendrő		Pécs		Cegléd		ÖSSZESEN	
	%	N	%	N	%	N	%	N	%	N
Rendelkezik munkahellyel	30	14	52	41	32	30	30	8	38	93
Családtámogatást kap (GYED, GYES)	2	1	3	2	5	5	0	0	3	8
Közmunkás	7	3	0	0	1	1	0	0	2	4
Munkanélküli	26	12	18	14	7	6	11	3	14	35
Nyugdíjas/rokkant-nyugdíjas	2	1	16	13	18	17	52	14	18	45
Tanuló	26	12	5	4	35	32	7	2	21	50
Nem tudja/ nem válaszol	7	3	6	5	2	2	0	0	4	10
<b>Összesen</b>	<b>100</b>	<b>46</b>	<b>100</b>	<b>79</b>	<b>100</b>	<b>93</b>	<b>100</b>	<b>27</b>	<b>100</b>	<b>245</b>

zettséggel bíró, tartósan munkanélküliségre berendezkedett családfenntartóknak képesek lennének munkát biztosítani. A munkanélküliek Magyarországi átlaghoz képest magas aránya megjelenik mindkét szolgáltatás használói körében (26 és 18%).

Szendrő környékén a válaszadók nagyobb számban jelölték meg foglalkozást, ami arra enged következtetni, hogy rendelkeznek munkahellyel. Ezzel szemben feltűnően kevés az iskolás. A jelenség hátterében az adatfelvétel sajátosságai állhatnak: Szendrő környékén nagy számban válaszoltak a kérdéseinkre a települések polgármesteri hivatalainak munkatársai, de kisebb számban a könyvtárbusz által kiszolgált iskolások.

E két kistérség esetében a legjellemzőbb foglalkozások a polgármesteri hivatal által biztosított állásokhoz (hivatalsegéd, előadó, főelőadó, jegyző, adminisztrátor, falugondnok stb.) és az önkormányzat intézményeihez (óvodapedagógus, tanár, dadus, tanító), valamint a kistérségi szolgáltatásokhoz (házigondozó) kötődtek. Nagyon kevesen vannak, akik olyan foglalkozást jelöltek meg, amiből az önkormányzattól független munkáltatóra következtethetünk (pl. pincérnő, szakács, szobafestő, takarítónő). Mindezek mellett természetesen fennáll annak a lehetősége is, hogy sokan meglévő munkahely nélkül az egykor végzett foglalkozásukat írták le.

Az encsi kistérségben válaszoló tanulók közül tízen a fulókércsi iskola növendékei, akik vélhetően iskolaidőben, együtt jelentek meg a könyvtárbusznál és töltötték ki a kérdőívet. Mivel a szendrői könyvtárbusz is rendszeresen megjelenik a település iskoláinál, feltehető, hogy a valóságban szintén nagy arányban szerepelnek az ottani használók között is iskolások.

A pécsi könyvtárbusz szolgáltatás válaszadóinak közel harmada tanul, dolgozik, illetve nyugdíjas-ként, kismamaként, vagy munkanélküliként él a szociális ellátórendszer által biztosított támogatásokból. A munkahellyel rendelkezők között itt magasabb arányban találunk az önkormányzattól és annak intézményrendszerétől független tevékenységet végzőket (ápoló, gépkezelő, bolti eladó, váltókezelő, területi értékesítő).

A ceglédi könyvtárbusz célközönségében a nyugdíjasok dominálnak. A válaszadók több mint fele tartozik ebbe a csoportba. A munkahellyel rendelkezők és a munkanélküliek aránya megközelítőleg azonos nagyságrendet mutat az országos átlaggal.

A fentiek alapján tehát, nem tehetünk olyan általánosító kijelentést, miszerint a könyvtárbusz szolgáltatások használói jellemzően vagy az egyik vagy a másik rétegből kerülnek ki, ugyanis jelentős területi eltérések vannak. Két megjegyzést azonban tehetünk. Egyrészt az egyes régiók, kistérségek foglalkoztatási helyzete tükröződik a használók körében is, másrészt a bibliobusz valamennyi használói kör számára releváns (tanulók, munkanélküliek, aktív keresők stb.).

Azon könyvtárbusz szolgáltatások, amelyek a KSZR keretében kerültek bevezetésre elsősorban az alacsony foglalkoztatási rátájú területeken járnak, ezzel pedig a rászorulókat szólítják meg. A ceglédi busz használói pedig elsősorban azok az idősebb emberek, akiknek problémát okozna a település belső részén elhelyezkedő központi könyvtárba való bejárás.

### Iskolai végzettség

Az alacsony foglalkoztatottság mellett e területek jellemzője az alacsony iskolázottság is. A két sajátosság egymással szoros összefüggésben van, hiszen a lakosság alulképzettsége miatt nem tudnak megtelepedni azok az iparágak, amelyek felsőfokú diplomával, vagy szakmával rendelkező munkaerőt igényelnek. Ez alól természetesen kivételt jelent Cegléd városa.

A KSH 2005-ös adatai alapján a Borsod-Abaúj-Zemplén és a Baranya megyei községek, valamint a Pest megyei városok lakosságára vonatkozóan állnak rendelkezésre iskolázottsági adatok a 10, a 15, a 18 és a 25 évnél idősebb korosztály számára elvárt legmagasabb kvalifikációról.

A kistérségi adatsorok hiányában kénytelenek vagyunk beérni ezekkel az adatokkal, amelyekkel a közvetlen összehasonlítás nem lehetséges, ugyanakkor tájékoztató jelleggel érdemes átfutni az alábbi arányokat.

	Általános iskola első osztályát el nem végzők aránya (10 éves és idősebb)		Általános iskolai végzettségük aránya (15 éves és idősebb)	
	%	eltérés (az országos átlaghoz képest)	%	eltérés (az országos átlaghoz képest)
BAZ községek	1,00%	0,00%	84,00%	-8,00%
Baranya köz- ségek	1,00%	0,00%	89,00%	-3,00%
Pest városok	0,00%	-1,00%	94,00%	2,00%
<b>Országos átlag</b>	<b>1,00%</b>	<b>0,00%</b>	<b>92,00%</b>	<b>0,00%</b>
	Középiskolai érettségivel rendelkezők (18 éves és idősebb)		Egyetemi, főiskolai stb. oklevéllel rendelkezők aránya (25 éves és idősebb)	
	%	eltérés (az országos átlaghoz képest)	%	eltérés (az országos átlaghoz képest)
BAZ községek	25,00%	-18,00%	6,00%	-9,00%
Baranya köz- ségek	22,00%	-21,00%	5,00%	-10,00%
Pest városok	47,00%	4,00%	16,00%	1,00%
<b>Országos átlag</b>	<b>43,00%</b>	<b>0,00%</b>	<b>15,00%</b>	<b>0,00%</b>

Forrás: KSH

A fenti adatsorok azt mutatják, hogy iskolai végzettség tekintetében a Borsod-Abaúj-Zemplén és a Baranya megyei községek vannak legnagyobb mértékben lemaradva az országos átlagtól, míg a Pest megyei városok lakossága kis mértékben, de magasabban kvalifikált, mint a hazai össz-lakosság. A legnagyobb lemaradás az érettségizettek és a diplomások körében van. A két említett megye községeiben arányaiban alig több mint feleannyian szereztek középiskolai érettségi bizonyítvány, illetve alig több mint egyharmadnyian rendelkeznek felsőfokú végzettséggel, mint Magyarországon általában.

A kutatás során az iskolai végzettségre vonatkozó adatokat nem a KSH adatgyűjtési elvei szerint gyűjtöttük, mert szükségünk volt a szakmunkásképzőt végzettek adataira is. (Ez a réteg az ugyanis, amely a helyben lévő foglalkoztatók szempontjából a leginkább versenyképes végzettséggel bír.) Továbbá azért sem, mert nem bontottuk szét iskolai végzettség szerint a korosztályokat, hanem homogén közegnek tekintettük a lakosságot.

A használók általunk mért legmagasabb iskolai végzettségét a következő táblázat mutatja be.

ISKOLAI VÉGZETTSÉG	Encs		Szendrő		Pécs		Cegléd		ÖSSZESEN	
	%		%		%		%		%	
általános iskola	39	18	23	18	47	44	11	3	34	164
szakmunkásképző	30	14	37	29	30	28	37	10	33	185
szakközépiskola/ gimnázium	22	10	33	26	16	15	30	8	24	138
főiskola/egyetem	9	4	7	6	7	6	22	6	9	58
<b>ÖSSZESEN</b>	<b>100</b>	<b>46</b>	<b>100</b>	<b>79</b>		<b>93</b>	<b>100</b>	<b>27</b>	<b>100</b>	<b>445</b>

A foglalkoztatási helyzethez hasonlóan, azt láthatjuk a fenti táblázatban, hogy az egyes eltérő sajtóságokkal bíró kistérségekben igen nagy különbségek vannak a használók iskolai végzettsége tekintetében, ezért hiba lenne általánosan tárgyalni a fenti adatsorokat.

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei két kistérség hasonló jellemzőkkel bír iskolai végzettség tekintetében, ugyanakkor a kitöltők körének különbözősége miatt két ponton jelentős eltéréseket tapasztalhatunk. Egyrészt az általános iskolai végzettséggel rendelkezők magasabb arányban vannak az encsi kistérségben. (Ennek az oka, hogy itt több 10 év körüli tanuló töltötte ki a kérdőívet, mint Szendrő környékén.) Az Edelényi kistérségben az érettségizettek magasabb aránya szintén a már fentebb tárgyalt jelenség miatt van, hogy az önkormányzat hivatalában – maguk is könyvtárbusz-használók lévén – többen is kitöltötték a kérdőívet.

A diplomások aránya mindkét kistérségben rendkívül alacsony, ugyanakkor megfigyelhető, hogy minden esetben magasabb az érettségivel és a felsőfokú végzettséggel bírók aránya, mint a területi átlag. Mindez arra enged következtetni, hogy aki magasabb iskolai végzettséggel rendelkezik, az nagyobb valószínűséggel lesz könyvtárbusz-használó.

Az encsihez hasonló az iskolai végzettség megoszlása Pécs környékén. Nagyon kevés diplomásra sok általános iskolai, kevesebb szakmunkás végzettségű, s még kevesebb érettségizett jut. Cegléden a használók döntő többsége kö-

zépiskolát végzett, a használók több mint fele rendelkezik legalább érettségi bizonyítvánnyal, és minden ötödik válaszadó diplomás. A tanulás itt is az, hogy a könyvtárlátogatók iskolai végzettség tekintetében messze fölötte van a helyi átlagnak.

A kistelepülések ellátását célul kitűző szolgáltatások jellemzően az alacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkező rétegeket érte el azaz, hogy ezeken a területeken indították el a járműveket. Ennek abban fogalmazható meg a jelentősége, hogy ezen rétegek számára a legfontosabb az életminőség és a munkaerőpiaci érvényesülés szempontjából döntő szolgáltatásokat közvetíteni. Érdekes ugyanakkor, hogy a könyvtárszociológiai kutatások által régóta ismert tény, miszerint a magasabb iskolai végzettségűek nagyobb valószínűséggel válnak könyvtárhasználóvá (Gereben 1998), ez a kutatás sem tudta megcáfolni.

## Hasznosuláselemzés

A négy hazai könyvtárbuszos szolgáltatás fenntartási költsége összesen 46 millió 110 ezer forint, amelynek 49%-a (22 462 000 forint) személyi és 51%-a (23 648 000 forint) pedig dologi kiadás volt. Kérdés, hogy miként hasznosult ez az összeg: vajon megtermelt értékben, életminőség-javításban vagy konkrétan gazdasági értelemben (más szolgáltatásokkal való összevetésben) megtérült-e?

A következőkben különböző szempontok szerint elemezzük a szolgáltatásra fordított pénzek hasznosulását.

### A szolgáltatások gazdasági szempontú megtérülése

A fentiek alapján láthattuk, hogy a könyvtárbusz egy a hazai átlaghoz képest mind iskolai végzettség, mind foglalkoztatás szempontjából egy olyan lemaradó, ebből következően hátrányos helyzetű használói kört ért el, amelynek a felzárkóztatása és a munkaerőpiacon való reaktiválása nemzetgazdasági fontosságú kérdés. Ilyen értelemben a szolgáltatás gazdasági megtérülése nehezen mérhető és valószínűleg csak nem teljesen egzakt eredményekkel járhat. Az alábbiakban több módszer mentén történt számítások eredményét mutatom be.

Előtte azonban célszerű bemutatni, hogy az egyes szolgáltatások mennyibe kerülnek a könyvtárbuszokat fenntartó könyvtárak tájékoztatása alapján. Az alábbi táblázat egyszerű bontásban mutatja az évente felmerülő dologi és személyi költségeket, ezek összegét, mint a szolgáltatás fenntartásának éves költségét. A számokat közvetlenül a szolgáltatásokat működtető könyvtáraktól kaptuk. Arra kértük őket,

hogy valamennyi olyan kiadást számoljanak bele, amelyet a bibliobusz működtetésére fordítottak. (könyvbeszerzés, üzemanyag költség, karbantartás, javítás költsége, a szolgáltatások működtetéséhez szükséges informatikai infrastruktúra fenntartása stb.).

Az utolsó sor tartalmazza a járművek egyszeri bekerülési költségét 1000 forintban. A jármű becsülhető élettartama alapján ez utóbbiból tudjuk kiszámolni az amortizáció költségét. *(lásd a lap alján lévő táblázatot)*

A ceglédi könyvtárbusz esetében nem releváns adat a bekerülés egyszeri költsége, hiszen az 1983-as adatokkal bajos lenne számolni, ráadásul a jármű már régen elérte élettartama becsülhető maximumát, így az amortizáció költségét sem becsülhetjük meg.

### Egy fő/egy település ellátásának költsége

Az előbbi táblázatból, meg az ellátott lakosság és a használók száma alapján számolható ki egy lakos, illetve egy könyvtárhasználó ellátásának költsége.

Az első esetben a teljes lakosság számával kal-

A szolgáltatások fenntartásának költsége (2010)	költségek (ezer Ft)		összesen (ezer Ft)	bekerülés (ezer Ft)
	dologi	személyi		
Pécs	11 662	10 338	22 000	78 990
Encs	1 750	5 000	6 750	12 000
Szendrő	9 810	5 200	15 010	12 000
Cegléd	426	1 924	2 350	
<b>Összesen</b>	<b>23 648</b>	<b>22 462</b>	<b>46 110</b>	<b>102 990</b>

kulálunk. A számítás mögött az húzódik, hogy mint kötelezően ellátandó feladat, akár egyetlen valós használó/használat nélkül is köteles lenne az önkormányzat biztosítani a könyvtári ellátást. A szolgáltatások fenntartásának költségei, az ellátott települések száma és a lakosság száma alapján számoltuk ki egy lakos, illetve egy község ilyen formában való ellátásának a költségét.

Meg kell jegyezni, hogy kétféle számítási mód-dal kell élnünk. Az első esetben nem kalkulál-tunk a könyvtárbusz amortizációjával, a második esetben viszont igen. Ehhez felhasználtuk azt az adatot, amit a járművek várható élettartamáról adtak meg a szolgáltatást működtető könyvtá-  
rak vezetői. A bekerülési költséget elosztottuk a várható élettartammal, ezt hozzáadtuk az éves működtetési költséghez, és ezt osztottuk az el-látott települések és azok teljes lakosságának a számával.

A járművek várható élettartama Pécsen 10 év, Encsen és Szendrőben pedig 5–5 év. Az élettar-tamok becült adatait a könyvtárak bocsátották rendelkezésünkre az eddigi tapasztalataik, va-lamint az elvárásaik alapján. A pécsihez hason-ló méretű és minőségű járművek a nemzetközi szakirodalom szerint átlagosan 10–12 évig fut-nak (Pestell, 1991). Szerencsés esetben, ter-mészetesen ennek akár a többszöröse is lehet, gondoljunk csak a ceglédi járműre, amelynél

nem is tudtuk a jármű bekerülési költségével kalkulálni, mert az nem tükrözte volna a mai vi-szonyokat, ráadásul a jármű sokszorosan túlfu-totta a „várható életkorát”, így nem volt értelme amortizációval is számolni.

A ceglédi könyvtárbusz esetében települések helyett értelemszerűen a szolgáltató helyeket vettük. (lásd a lap alján lévő táblázatot)

A fenti számok alapján azonnal szembetűnik, hogy a KSZR normatívában az egy településre számított évi 1 millió forintos költségnél átla-gosan jóval kevesebbe kerül egy-egy község könyvtárbusszal való ellátása. Ez persze nem teljesen egyértelmű, hiszen az adatok szórása igen nagy. Ráadásul – az egyébként igencsak magas színvonalon operáló – pécsi jármű kissé meg is haladja ezt az értéket, magyarul a tele-pülések költségéből, csak komoly racionalizálás árán lehetne kigazdálkodni a működés költségét. A lakosság száma olyan értelemben nem befo-lyásolja a költségeket, hogy egy kisebb (néhány 10 fős) településen ugyanúgy egyszer kell meg-állnia a járműnek, mint egy nagyobb (néhány 100 fős) faluban.

A legdrágább szolgáltatásnak – nem meglepően – a legmagasabb színvonalon és Európai Uni-ós források jóvoltából a legbiztosabb és legna-gyobb finanszírozási háttérrel működtetett pécsi bibliobusz bizonyult. A legolcsóbb szolgáltatás a ceglédi városi könyvtáré. Ez utóbbi jármű csak

Egy fő/egy tele-pülés ellátásának a költsége	ezer Ft/fő/év		ezer Ft/település	
	amortizáció nélkül	amortizációval	amortizáció nélkül	amortizációval
Pécs	2,73	3,72	786	1068
Encs	2	2,71	375	508
Szendrő	0,79	0,91	417	484
Cegléd	0,64	n.r.	470	n.r.
Összesen	1,35	1,85	530	689

a város határán belül közlekedve nem kell, hogy nagy távolságokat tegyen meg, ami jelentősen csökkenti a költségeket.

Érdekesség, hogy az egymás mellett elhelyezkedő két Borsod-Abaúj-Zemplén megyei kistérség (az encsi és az edelényi) szolgáltatása településenként hasonló nagyságrendbe kerül, (Kb. 400 000, illetve amortizációval számolva 500 000 forint) lakosonként viszont a szendrői csak fele annyiba kerül, mint az encsi. A háttérben az a szemlélet húzódik, hogy míg az előbbi helyen a nagyobb, több mint ezer fős falvakban is megáll a jármű, addig az encsiek csak kifejezetten a legkisebb, legszegényebb helyekre járatják a bibliobuszt. A nagyobb lakosságszámnál egy fő ellátása értelemszerűen kevesebbe kerül, mint a kevesebb potenciális használó esetében.

### Egy tényleges használó ellátásának költsége, egy kölcsönzés költsége

A második megközelítésben csak azokat vesszük számításba, akik valóban használják a könyvtárat. A könyvtárhasználók és a használatok adatait a szolgáltatást fenntartó könyvtárak bocsátották a rendelkezésünkre a következőképpen:

Város	Szolgáltatóhelyek száma	Lakosság száma	Beiratkozottak	Kölcsönzések
Pécs	28	8044	681	13506
Encs	18	3368	394	2049
Szendrő	36	19083	968	94962
Cegléd	5	3700	113	9379
<b>Összesen</b>	<b>87</b>	<b>34195</b>	<b>2156</b>	<b>119896</b>

Cegléd esetében a célközönség létszámát csak becsléssel lehetett megállapítani, hiszen a város határain belül számos más lehetőség is adódik könyvtári szolgáltatások igénybe vételére.

A hazai könyvtári ellátásban könyvtárbuszok csak igen szerény volument képviselnek. Összesen 87 település ellátásáért felelősek, ami a 2706 magyarországi településnek mindössze a 3,22%-a. Magyarország közel tízmilliós lakos-

ságának szintén kevéssel több, mint 3%-ának könyvtári ellátásáért felel ez a négy jármű.

A következő – fentiekből származtatott adatok a célközönség és a szolgáltatások igénybe vétele közötti arányokat mutatja.

Város	Szolgáltatóhelyekhez tartozó átlagos lakosságszám	Beiratkozottak a lakosság százalékában	Kölcsönzések a lakosság százalékában
Pécs	287	8,47%	167,90%
Encs	187	11,70%	60,84%
Szendrő	530	5,07%	497,63%*
Cegléd	740	3,05%	253,49%
<b>Összesen</b>	<b>393</b>	<b>6,31%</b>	<b>350,62%</b>

\*A hiányzó szám a szolgáltatási modell különbözőségeiből fakad.

A szolgáltatások iránti igény értékelésében mindképpen figyelembe kell venni, hogy a különböző helyeken, különböző szerepet tölt be a könyvtárbusz a települések életében.

Pécssett nemrég indult, így nem is ált rendelkezésre egy teljes év, amikor minden érdeklődő beiratkozhatott volna. A kölcsönzések közül kiindulva a lakosok igen intenzíven használják a könyvtárbusz szolgáltatásait.

Encsen régóta működik a szolgáltatás. Talán ennek köszönhető a beiratkozottak igen magas aránya, amely szerényebb kihasználtsággal párosul.

Szendrőben az adatokat elsősorban az torzítja, hogy a könyvtárbusz működő fizikai könyvtári szolgáltató helyekkel párhuzamosan jár, amelyekre letétet szállít. Az ezekből kikölcsönzött dokumentumok a könyvtárbusz állományából, annak működésének eredményeképpen kerülnek a használókhoz. A beiratkozottak aránya a teljes lakosságihoz képest azért alacsonyabb, mert gyakori, hogy a családból egy fő kölcsönöz a vele egy háztartásban élőknek.

Egy beiratkozott/ egy könyvkölcsön- zés ellátásának a költsége	ezer Ft/fő/év		ezer Ft/kölcsönzés	
	amortizáció nélkül	amortizációval	amortizáció nélkül	amortizációval
Pécs	32,3	43,9	1,63	2,21
Encs	17,1	23,2	3,29	4,46
Szendrő	15,5	18	0,16	0,18
Cegléd	20,8	n.r.	0,25	n.r.
<b>Összesen</b>	<b>21,4</b>	<b>27,3</b>	<b>0,38</b>	<b>0,49</b>

Cegléden szintén a párhuzamos szolgáltatások megléte eredményezheti, hogy a célközönségnek csak kis százaléka veszi igénybe a jármű szolgáltatásait.

A fenti táblázatban a regionális eltéréseknek köszönhetően igen jelentős különbségek vannak a helyi sajátosságok miatt. Az adat értelemszerűen torzít, hiszen például Pécssett a könyvtárbusz szolgáltatás teljes költségvetéséből nagyon sokféle szolgáltatást finanszíroznak, aminek értelemszerűen nagyobb a költség vonzata. A szendrői szolgáltatás esetében a letétekből vitt dokumentumokat is könyvtárbuszos könyvkölcsönzésnek számolják, ami jelentősen növeli a kölcsönzések számát, így egy kölcsönzésre nagyon alacsony költség jut.

Azért célszerű a könyvkölcsönzést kiemelni mint szolgáltatást, és arra rávetíteni a költségeket amortizációval és a nélkül, mert a használók 96%-a nyilatkozott úgy, hogy él ezzel a lehetőséggel. Tehát nyugodtan elmondhatjuk, hogy aki a könyvtárbuszt meglátogatja, az legfőképpen a kölcsönzés lehetősége miatt teszi.

Szintén meg kell jegyeznünk, hogy a pécsi könyvtárbusz esetében fél év (a 2011-es esztendő) adatait vetítettük ki a teljes esztendőre. Mivel a bibliobusz csak most indult, értelemszerűen nem kölcsönöztek adott időszak alatt annyit az emberek, mint egy bejáratott szolgáltatás esetében. (Egy egyszerű példával szemléltetve, aki csak júniusban iratkozott be, az értelem-

szerűen nem tudott annyit kölcsönözni fél év alatt, mint aki már januárban könyvtáragént érkezett a buszra.) Vélhetően ez húzódik annak a háttérben, hogy egységnyi idő alatt a pécsi busz használói kevesebbet kölcsönöztek, mint a többiekéi.

A végleges kalkulációt célszerű az összesen sorok alapján megtenni, hiszen abban valamilyeni szolgáltatás eltérő jellegzetessége kompenzálódik.

A megtérülés mutatóit egy összehasonlító értékkel való összevetésben lehet kikalkulálni. Újra kétféle megközelítéssel élhetünk.

Az érték lehet egy könyv átlagára a 2010-es ünnepi könyvhéten, azaz 2753 forint. Erre gyakran úgy tekintenek, mint a könyvek aktuális árának objektív mutatójára (Dömötör, 2010).

A másik megközelítésben a könyvek átlagárának tekinthetjük a könyvtári statisztikában az éves állománygyarapodás darabszámának és értékének a hányadosát. Ez nem a Magyarországon megjelent, hanem a könyvtárak által leltárba vett könyvek értékének átlaga 2010-ben 4385 forint volt.

Amennyiben ezzel az értékkel vetjük össze a kölcsönzések átlagos költségét, akkor megkaphatjuk, hogy mennyivel olcsóbban jutott hozzá a használó az őt érdeklő művekhez a bibliobuszon, mintha a könyvesboltban vásárolta volna meg. Így lényegében egy helyettesítő termék árával való összevetést kapunk.

A könyvkölcsönzések száma és az átlag könyvár alapján kalkulált megtérülés	megtérülési ráta a Könyvfesztivál 2010-es árai alapján		megtérülési ráta a könyvtárak által 2010-ben beszerzett dokumentumok értéke alapján	
	amortizáció nélkül	amortizációval	amortizáció nélkül	amortizációval
Pécs	1,69	1,24	2,69	1,98
Encs	0,87	0,62	1,33	0,98
Szendrő*	17,4	15,02	27,74	23,92
Cegléd	10,99	n.r.	17,5	n.r.
<b>Összesen</b>	<b>7,16</b>	<b>5,85</b>	<b>11,4</b>	<b>9,31</b>

\* A hiányzó szám a szolgálati modell különbözőségéből fakad.

Összesen, amortizáció nélkül 7,16-szoros, amortizációval 5,85-szeres megtérülési rátával számolhatunk, ami azt jelenti, hogy amennyiben valaki a könyvesboltban szeretné ugyanazokat a dokumentumokat beszerezni, amikért jelenleg a könyvtárbuszra jár, akkor 5,57-szer annyit kellene fizetnie ugyanazért. Egy másik megközelítést alkalmazva: a hazai könyvtárak által beszerzett könyvek átlagos értékével kalkulálva, még magasabbak lesznek a megtérülési mutatók. Összesen 11,4-szeres az amortizáció tényét figyelmen kívül hagyva és 9,31-szeres a járművek fokozatos előregedését is figyelembe véve. Az egyes szolgáltatások közötti jelentős eltérések a szolgáltatások – fentebb részletezett – eltérő sajátosságaiából fakadnak. A szendrői modell jelentős különbözősége miatt ezen adatsorok lehetnek a legkevésbé irányadók.

Ezen a ponton érdemes kitérni arra is röviden, hogy az ellátott településeken élő embereknek a könyvtárbusz szolgáltatásai nélkül esélyük sem lenne hozzájutni ezekhez a dokumentumokhoz, hiszen sem könyvtár, sem pedig könyvesbolt nem érhető el a községekben. Ez az érték tehát, semmilyen formában nem forintosítható. A használók által megfogalmazott szöveges válaszokat a megtérülés szubjektív tényezőinél veszem mélyebben is górcső alá.

### A lakosság és a települések számára megtermelt érték szempontja

Először a kérdőívekben feltett azon kérdésekre adott válaszokat elemezzük, hogy a használó, illetve a település, mennyi pénzt lenne hajlandó áldozni a könyvtárbusz megtartására, amennyiben azt megszűnés fenyegetné. A kérdés elméleti és kíméletlen, ugyanakkor ezzel lehet hatékonyan lemérni, hogy a használó szubjektív módon mennyi megtermelt értéket tulajdonít a könyvtárnak.

A használóktól kapott válaszokat két szempontból is érdemes megvizsgálni. Először is kérdés, hogy a használók hány százalékában van egyáltalán fizetési hajlandóság. (Sajnos, ezt sokan összekeverték a fizetési képességgel, különösen a hátrányosabb helyzetű Borsod-Abaúj-Zempléni kistérségekben.) Másrészt kérdés, hogy a használók átlagosan mennyi pénzt lennének hajlandóak előteremteni a szolgáltatás megtartása érdekében.

A dolgunkat igencsak megnehezíti, hogy magas azoknak az aránya, akik nem válaszoltak. Ezt kétféleképpen interpretálhatjuk.

Aki nem válaszolt, az nem lenne hajlandó áldozni egy fillért sem a szolgáltatásért, ha annak megtartása vagy megszüntetése lenne a tét. (Ek-

kor az átlag kiszámításánál valamennyi használó véleményét figyelembe vesszük, a nem válaszolókat 0-val.)

Aki nem válaszolt, az nem tudja, hogy mennyit áldozna a szolgáltatás megtartásáért. (Ekkor az átlag kiszámításánál csak az erre a kérdésre választ adók által megadott értékeket vesszük figyelembe)

Mindkét megközelítéssel érdemes megkísérelni egy-egy kalkulációt. Az alábbi táblázat mutatja a könyvtárhasználók fizetési hajlandóságát. Az utolsó oszlop két száma mutatja a két különböző megközelítés szerint mért átlagos értékeket.

MENNYIT ÁLDOZNA HAVONTA A KÖNYVTÁRBUSZ MEGMENTÉSÉÉRT?	válaszolt		nem válaszolt		összeg /fő/hó	
	%	N	%	N	[1]	[2]
Encs	9	4	91	42	191	587
Szendrő	23	18	77	61	223	978
Pécs	63	59	37	34	842	1328
Cegléd	59	16	41	11	289	763
Összesen	40	97	60	148	469	1075

Az első megközelítés szerint igen jelentős különbségek vannak az egyes szolgáltatások használóinak fizetési hajlandósága között. A megjelölt összegek nem annyira különböztek, inkább abból fakadnak a különbségek, hogy a válaszadók hány százaléka lenne kész bármennyit is áldozni erre a célra. A második megközelítésben az összegek jobban közelítenek egymáshoz, ennek az volt az oka, hogy aki megjelölt összeget, az hasonló nagyságrendben gondolkodott valamennyi szolgáltatás esetében.

A két Borsod-Abaúj-Zemplén megyei kistérségben a fizetési hajlandóság rendkívül alacsony, melynek oka abban kereshető, hogy a nagy munkanélküliségi rátával bíró térségek alacsonyan iskolázott, foglalkoztatás szempontjából gyak-

ran reménytelen helyzetben lévő lakosai eleve úgy gondolkoznak, hogy csak az érhető el számukra, ami ingyen van. Ha már nem ingyen lenne, akkor úgysem lennének képesek az egyébként is szerény havi jövedelmükből erre a célra is áldozni, ezért erre a kérdésre nem válaszoltak, vagy azt írták, hogy nem tudnak fizetni.

Ugyanakkor feltűnő, hogy a szendrői bibliobusz használói közül több mint kétszer annyian válaszolták (9 vs. 23%), hogy valamennyit azért áldoznának a szolgáltatás megtartásáért egy ilyen elképzelt szituációban, mint az Encsi kistérség lakói. Ezt azzal magyarázhatjuk, hogy a válasz-

adók között az előbbi térségben többen voltak rendszeres havi jövedelemmel bíró aktív keresők, mint az utóbbiban. (Az encsi válaszadók között megjelenő nagyszámú általános iskolás például mind kihagyta ezt a kérdést.)

A pécsi válaszadók között jóval többen vannak, akik hajlandóak lennének valamennyivel hozzájárulni a könyvtárbusz fenntartásához és a megjelölt összegek is magasabbak voltak. A Baranya megyei szolgáltatás nagyban különbözik az Észak-magyarországiaktól abban, hogy itt egy teljesen új könyvtárbusz és egy frissen bevezetett lehetőség kapcsán kérdeztük a használókat. Ezt kétféleképpen is magyarázhatjuk:

egyrészt azzal, hogy a szolgáltatás iránt frissen támasztottak igényt, amitől – éppen a kezdeti

eufóriában – nehezen válnának meg a használók. Mindez teljesen érthető. Ennek köszönhető, hogy a többség (63%) explicit módon kinyilvánította, hogy áldozna valamennyit a buszra, és ezzel magyarázható az is, hogy viszonylag nagy összegekkel (havi egy-kétezer forinttal) is hajlandóak lennének hozzájárulni a szolgáltatás fenntartási költségeihez;

a másik szempont az új járműre vonatkozik, amelynek vonzó megjelenése sugallja, hogy valószínűleg nem lehetett olcsó sem a beszerzése sem pedig a fenntartása. Mindez értelemszerűen sugallja az embereknek, hogy amennyiben hozzájárulnak, akkor azt inkább nagyobb összegekkel tegyék.

A ceglédi busz minden eddigőtől különbözik az-  
al, hogy évtizedek óta járja az utakat. A magas, explicit módon kifejezett fizetési hajlandóság (59%) magyarázata talán azzal magyarázható, hogy a fentiekkel szemben kicsit jobb helyzetben lévő, nyugdíjasként vagy aktív keresőként stabil havi bevételekkel rendelkező városi emberek könnyebben el tudnak képzelni havonta egy összegben kiadott tételt, mint az aprófalvak nagy százalékban szociális juttatásokból élő lakói. Az összegek nagyságrendje azonban jóval kisebb a pécsi buszra fordítandóknál. Ez utóbbi abban gyökerezhet, hogy az elavult jármű és a szerényebb szolgáltatási paletta nem kelti a drágaság illúzióját a külső megfigyelőben.

A települések vezetőitől is megkérdeztük, hogy vajon az önkormányzat mennyit lenne hajlan-

dó áldozni a könyvtárbusz megtartására, ha a szolgáltatást megszűnés fenyegetné. Az önkormányzatnak ugyanis, amennyiben nem lenne a könyvtárbusz, valahogy biztosítania kellene a könyvtári ellátást, ezért nagy kérdés, hogy vajon a polgármesterek készek lennének-e áldozni valamennyit a községek büdzséjéből.

Az elemzést a fenti szempontok alapján végezzük itt is el a következő táblázat alapján. (A ceglédi szolgáltatás értelemszerűen kimaradt az elemzésből, hiszen ott eleve az önkormányzat tartja fenn a szolgáltatást.) A fentiekhez hasonlóan újra kétféleképpen is kiszámoltuk az összegek átlagát. (lásd a lap alján lévő táblázatot)

Az önkormányzatok vagy reálisabban látják a saját helyzetüket, vagy nagyon érdektelenek a könyvtárbusz szolgáltatással kapcsolatban, ugyanis a lakosokhoz képest is csak nagyon kevesen jelezték, hogy mennyit lennének hajlandóak fizetni. A kérdésre írt összegek (havi 5–10 000 forint) viszonylag magasak (tükrözik egy átlagos hazai kistelepülés kultúrára fordítható keretének nagyságrendjét.

A Borsod-Abaúj-Zemplén megyei válaszadóink esetében kevesebben nyilatkoztak arról, hogy mekkora anyagi áldozatot lennének hajlandók hozni a bibliobuszért. Akik viszont megjelöltek összeget, azok hasonló nagyságrendűt írtak.

A tisztán gazdasági szempontú hasznosulás elemzéssel azt számoljuk ki, hogy a fenti kér-

Mennyit áldozna a település havonta a könyvtárbusz megmen-téséért?	válaszolt		nem válaszolt		összeg /település/hó	
	%	N	%	N	[1]	[2]
Encs	22	4	78	14	1472	6625
Szendrő	21	6	79	23	862	6250
Pécs	31	4	69	9	2077	6750
Összesen	23	14	77	46	1308	6542

désre adott válaszok alapján a könyvtárbusz megtermel-e annyi értéket a lakosok, illetve a települések számára, amennyibe a fenntartása belekerül. Más megfogalmazásban, arra vagyunk kíváncsiak, hogy a szolgáltatást milyen mértékben lenne képes és hajlandó finanszírozni a település és annak lakosai. A számolást kétféleképpen is elvégeztük. Az első esetben azt feltételeztük, hogy a könyvtárbusz ténylegesen csak azoknak termel értéket, akik azt igénybe veszik. A másik esetben azt feltételeztük, hogy a bibliobusz valamennyi lakos számára megtermeli ugyanazt az értéket, amit azonban csak a tényleges használók realizálnak. A második számítási módszer értelemszerűen optimistább végkövetkeztetésekre vezet, mint az első. A két megközelítés közötti különbség lényege elvi jellegű. Az elsőben a tényleges output az elemzés alapja, a másodikban a potenciális.

A számítást a következő elvek alapján készítettük minden egyes könyvtárbuszos szolgáltatásra nézve külön-külön:

Amennyiben a tényleges használók jelentik a mérés alapját

A válaszadó használók által megadott havi összegek átlagának a 12-szeresét megszoroztuk a tényleges használók számával.

A polgármesterek által megadott havi hozzájárulási összegek átlagának a 12-szeresét megszoroztuk a szolgáltatásokat igénybe vevő települések számával.

A két kapott összeget összeadtuk és kiszámoltuk, hogy az hány százaléka az adott könyvtárbuszos szolgáltatás éves költségének.

Amennyiben az összeg vagy megegyezik, vagy magasabb, mint a szolgáltatások éves költségvetése, úgy beszélhetünk teljes vagy többszörös megtérülésről. Amennyiben ez az összeg alatta van a könyvtárbusz működtetésének éves költségeinél, úgy a szolgáltatásra fordított pénz csak részben térül meg.

**Amennyiben a potenciális használók jelentik a mérés alapját**

A válaszadó használók által megadott havi ösz-

szegek átlagának a 12-szeresét megszoroztuk a potenciális használók számával. (Valamennyi lakossal, aki igénybe veheti a szolgáltatást.)

A továbbiakban ugyanúgy járunk el, mint az első esetben.

A következő táblázat a fenti számítási módszerrel kapott eredményeket mutatja abban az esetben, ha a fizetési hajlandóság átlagát az első módszerrel számoljuk, azaz, aki nem jelölt meg összeget, úgy vesszük, mintha 0-át írt volna.

A megtérülési ráta annyi szorosa a második esetben az elsőnek, ahány szorosa a teljes ellátandó lakosság a beiratkozottaknak. Másképpen fogalmazva, a ráta a két esetben akkor egyezne meg, ha az ellátandó lakosság teljes létszámban be lenne iratkozva a könyvtárba. Ez nem életszerű, ugyanakkor jelzi azt, hogy milyen nagy jelentősége van annak, hogy a könyvtárak mekkora erőket mozgósítanak a használók toborzására és a szolgáltatások népszerűsítésére.

A legjobb megtérülési mutatót a pécsi könyvtárbusznál látjuk, ha a beiratkozottak számát nézzük. Ez elsősorban annak köszönhető, hogy ennek a használói nagy százalékban nyilatkoztak úgy, hogy megszűnés veszélye esetén sokat lennének hajlandóak áldozni a busz megtartásáért. A ceglédi jármű esetében a legnagyobb a különbség a kétféle számítási eljárással, amit azzal magyarázhatunk, hogy a potenciális ellátottak körét csak közelítő becsléssel lehetett megállapítani. Ez azért is nehéz, mert ugyanakkor a városi könyvtár párhuzamosan mindenkinek a rendelkezésére áll.

Meg kell még jegyezni, hogy a beiratkozottak száma rendszerint elmarad azoktól, akik valamilyen formában előnyét látják annak, hogy a jármű időnként megjelenik a faluban. Gondoljunk csak arra, amikor a teljes család számára csak egy-egy fő kölcsönöz. (Erre a viszonylag gyakori jelenségre a szöveges válaszokban többen is utaltak, a szendrői szolgáltatást működtető könyvtárosok pedig ezt jelölték meg a szerényebb beiratkozási mutatók fő okaként.) Így a szolgáltatás olyanoknak is „termel” valamiféle értéket, akiket jelen esetben nem tekinthetünk tényleges használónak.

A szolgáltatások megtérülésének elemzése a megtermelt érték szempontjából	Encs	Szendrő	Pécs	Cegléd	Összesen
A szolgáltatás fenntartásának éves költsége (ezer forint)	6750	15010	22000	2350	46110
Beiratkozottak száma (fő)	394	968	681	113	2156
Potenciális használók száma	3368	19083	8044	3700	34195
Települések száma	18	36	28	n. r.	82
A válaszadók átlagos fizetési hajlandósága/év	2292	2676	10104	3468	18540
A települések átlagos fizetési hajlandósága/év	17664	10344	24924	n. r.	52932
A beiratkozottak számított fizetési hajlandósága/év	903	2590	6880	392	10765
A potenciális használók számított fizetési hajlandósága/év (ezer forint)	7719	51066	81277	12832	152894
A települések összes fizetési hajlandósága/év (ezer forint)	318	372	698	n. r.	1388
Megtérülési ráta a beiratkozottak körében mért adatok alapján	13%	17%	31%	17%	23%
Megtérülési ráta a települések körében mért adatok alapján	5%	2%	3%	n. r.	3%
Megtérülési ráta a beiratkozottak és a települések körében mért adatok alapján	18%	20%	34%	17%	26%
Megtérülési ráta a potenciális használók körében mért adatok alapján	114%	340%	369%	546%	332%

Összességében azt mondhatjuk, hogy a könyvtárbuszos szolgáltatások akkor térülnének meg a megtermelt érték szempontjából is, ha legalább minden 3,32-edik potenciális használó beiratkozott olvasó lenne. (Ld. az összesen sorban megjelenő 332%-os megtérülési rátát.)

Amennyiben a fizetési hajlandóság átlagát a 2. számítási módszerrel kalkuláljuk (azt feltételezzük, hogy aki nem adott meg összeget, az csak nem tudja eldönteni, hogy mennyit fizetne, de kész lenne ugyanannyit áldozni, mint, aki válaszolt erre a kérdésre), akkor a következő eredményeket kapjuk.

A szolgáltatások megtérülésének elemzése a megtermelt érték szempontjából (2)	Encs	Szendrő	Pécs	Cegléd	Összesen
A szolgáltatás fenntartásának éves költsége (ezer forint)	6750	15010	22000	2350	46110
Beiratkozottak száma (fő)	394	968	681	113	2156
Potenciális használók száma	3368	19083	8044	3700	34195
Települések száma	18	36	28	n. r.	82
A válaszadók átlagos fizetési hajlandósága/év	7040	11733	15936	9160	43869
A települések átlagos fizetési hajlandósága/év	79500	75000	81000	n. r.	235500
A beiratkozottak számított fizetési hajlandósága/év (ezer forint)	2774	11358	10852	1035	26019
A potenciális használók számított fizetési hajlandósága/év (ezer forint)	23711	223901	128189	33892	409693
A települések összes fizetési hajlandósága/év (ezer forint)	1431	2700	2268	n. r.	6399
<b>Megtérülési ráta a beiratkozottak körében mért adatok alapján</b>	<b>41%</b>	<b>76%</b>	<b>49%</b>	<b>44%</b>	<b>56%</b>
<b>Megtérülési ráta a települések körében mért adatok alapján</b>	<b>21%</b>	<b>18%</b>	<b>10%</b>	<b>n. r.</b>	<b>14%</b>
<b>Megtérülési ráta a beiratkozottak és a települések körében mért adatok alapján</b>	<b>62%</b>	<b>94%</b>	<b>60%</b>	<b>44%</b>	<b>70%</b>
<b>Megtérülési ráta a potenciális használók körében mért adatok alapján</b>	<b>351%</b>	<b>1492%</b>	<b>583%</b>	<b>1442%</b>	<b>889%</b>

Ezzel a megközelítéssel a potenciális használók körében a szendrői és a ceglédi jármű, a tényleges könyvtártagok és a települések körében pedig a szendrői szolgáltatás megtartásáért lennének hajlandók a legtöbbet fizetni azok használói.

Akármilyen megközelítést is veszünk, az önkormányzatok fizetési hajlandósága a használókéhoz képest elenyésző. A települések választott vezetői nem értékelik sokra, amit a bibliobusz a községek számára megtermel. Ezzel szemben a magánemberek erejükhöz mérten igen nagy mértékben lennének hajlandók finanszírozni egy ilyen szolgáltatást.

**A szolgáltatási paletta bővülése, az életminőség javítása**

A hasznosulás nem csak a gazdasági szempontokat figyelembe véve foglalható össze. Azon szolgáltatásoknak a hiánya, amelyek képesek biztosítani – ha nem is az információhoz való hozzáférés egyenlő esélyeit – de az alapvető, társadalomban való érvényesülés minimum feltételeit, negatívan befolyásolja egy-egy térség lakosainak a lehetőségeit, hosszú távon teljes kistérségek, régiók leszakadását okozva. A könyvtárbusz egy olyan szolgáltatási csomagot képes a kistérségeken élőknek közvetíteni,

ami korábban elképzelhetetlen volt, hiszen a pár száz fős települések önkormányzatai képtelenek voltak ezt biztosítani a lakosságnak.

Külön említést érdemel Cegléd, ahol a városon belül jár a könyvtárbusz. Mivel az ellátott településrészekben élők számára nem áll rendelkezésre helyben fiókkönyvtár, lényegében ugyanaz a helyzet, mint a kistelepüléseken. Olyan személyekhez lehet így eljuttatni a könyvtár szolgáltatásait, akik egyébként nem tudnák elérni.

### Jobb lett-e a könyvtári szolgáltatás a településen?

A könyvtárbusz által kínált lehetőségek szubjektív szempontú értékelésével tudják megállapítani a használók és a polgármesterek, hogy jobb lett-e a településen a könyvtári ellátás vagy nem a bibliobusz indulása óta. A kérdőív kitöltőinek csak egy igennel, vagy egy nemmel kellett erre a kérdésre felelni. Az alábbi táblázat az eredményeket mutatja be. *(lásd a lap alján lévő táblázatot)*

Cegléd esetében nem volt releváns a kérdés, hiszen a fiatalabbak nem is emlékezhetnek arra az időre, amikor nem járt a bibliobusz.

A szolgáltatás egyértelműen javította a könyv-

tári ellátás színvonalát. A nemmel felelők közül többen feltehetően félreértették a kérdést, amire a többi kérdésre adott válaszaikból következtethetünk. (Egy 9 éves fiú az utolsó kifejtős kérdésben dicséri a könyvtárat, és benne a „csodaszép könyveket”. Egy 35 éves hölgy közvetlenül az erre a kérdésre adott nemleges válasza után kijelenti, hogy havonta 2000 forintot lenne hajlandó áldozni a szolgáltatás megtartása érdekében, ha a könyvtárbuszt megszűnés fenyegetné.)

A polgármesterek véleménye szintén egyöntetűen az, hogy emelkedett a könyvtári ellátás színvonala, amióta jár a bibliobusz. Az összes polgármester közül egyedül egy nem értett ezzel egyet. Ő az Encsi kistérség egyik településének a vezetője. (A többi válaszából az derül ki, hogy ő valóban nem tartja jónak a könyvtárbuszt.)

A lakosok és a polgármesterek is alapvetően elégedettek a könyvtári ellátás színvonalának alakulásával. Kérdés azonban, hogy ez az elégedettség milyen szempontok szerint érvényesül. Mind a használóknak, mind pedig a polgármestereknek felajánlottunk öt-öt szempontot, amelyeket ötös skálán kellett értékelniük. Ebből kiderül, hogy a szolgáltatás mely részeivel elégedettek jobban, és melyekkel kevésbé.

A következő oldalon lévő táblázat a használók körében mért értékeket mutatja be.

JOBBA LETT-E A KÖNYVTÁRI SZOLGÁLTATÁS MIÓTA JÁR A KÖNYVTÁRBUSZ?	igen		nem		nem válaszol		Összesen	
	%	N	%	N	%	N	%	N
Encs	96	44	2	1	2	1	100	46
Szendrő	98	77	1	1	1	1	100	79
Pécs	97	90	1	1	2	2	100	93
<b>Összesen</b>	<b>97</b>	<b>211</b>	<b>1</b>	<b>3</b>	<b>2</b>	<b>4</b>	<b>100</b>	<b>218</b>

<b>Ön mennyire elégedett a következőkkel?</b>	<b>Encs</b>	<b>Szendrő</b>	<b>Pécs</b>	<b>Cegléd</b>	<b>ÖSSZESEN</b>
a könyvtárbusz kialakítása	4,5	4,61	4,79	4,48	4,64
a könyvtárbusz állománya	4,14	4,49	4,67	4,08	4,45
a könyvtárbusz szolgáltatásai	4,32	4,61	4,75	4,24	4,57
a könyvtárbuszon dolgozó könyvtáros	4,82	4,88	4,91	4,96	4,88
a könyvtárbusz menetrendje	4,35	4,63	4,55	4,2	4,49
<b>ÖSSZESEN</b>	<b>4,43</b>	<b>4,64</b>	<b>4,73</b>	<b>4,39</b>	<b>4,61</b>

Az elégedettség két dimenzióban is kimutatható. A táblázatból kiolvashatjuk egyrészt, hogy mely szolgáltatások a legjobban teljesítők a négyből, másrészt pedig, hogy mit értékelnek legtöbbször a használók, a járművet, az állományt, a szolgáltatásokat, a könyvtáros személyét, vagy a menetrendet. (A szolgáltatás színvonalát megítélésünk szerint ezek együttese adja vissza hitelesen.)

Azon túl, hogy alapvetően minden bibliobuszos szolgáltatással elégedettek voltak a használók, árnyalatnyi különbségek regisztrálhatók a válaszok alapján. A legszínvonalasabb szolgáltatásnak a pécsit, a legkevésbé színvonalasnak a ceglédit tartották. Mindez érthető, hiszen előbbi a hazai legújabb és legmodernebb, európai szinten is az egyik legkiválóbb szolgáltatás, az utóbbi pedig lényegében több mint húsz éve változatlan formában működik. Inkább az lehet meglepő, hogy az adott osztályzatok átlaga között szinte

csak árnyalatnyi (néhány tizednyi) különbség volt mérhető. Ennek okát a másik dimenzióban kereshetjük, abban, hogy a felsorolt – színvonalat alapvetően meghatározó – tényezők közül a könyvtáros személye kapta a legjobb értékelést. Tehát a szolgáltatásnak az az eleme, amely független a jármű típusától és a kínált szolgáltatások sokféleségétől. A könyvtáros személyét egyértelműen e szolgáltatási forma első számú sikertényezőjének is tekinthetjük.

A használók a legkritikusabbak a menetrenddel és az állománnyal voltak. Ez érthető is, hiszen ez a két legjelentősebb korlátja a szolgáltatási formának. Sem az állomány nagyságát, sem pedig a menetrendet nem lehet úgy igazítani, hogy valamennyi használó számára megfeleljen.

A polgármesterek válaszait tartalmazza a következő táblázat. Az adott osztályzatok a használókéhoz hasonló értékítéletet tükröznek.

Ön mennyire elégedett a következőkkel?	Encs	Szendrő	Pécs	ÖSSZESEN
a könyvtárbusz kialakítása	4,5	4,66	4,77	4,63
a könyvtárbusz állománya	4,39	4,52	4,61	4,5
a könyvtárbusz szolgáltatásai	4,33	4,72	4,92	4,65
a könyvtárbuszon dolgozó könyvtáros	4,72	4,97	4,92	4,88
a könyvtárbusz menetrendje	4,61	4,76	4,46	4,65
ÖSSZESEN	4,51	4,73	4,74	4,66

A szendrői és a pécsi szolgáltatások kapták a legmagasabb osztályzatokat. Mindkét helyen új, modern jármű látja el a településeket. A polgár-

mesterek is érzékelik, hogy a könyvtáros személye meghatározó, de bennük jobban tudatosul a szolgáltatások sokféleségének értéke is.

## Az egyes szolgáltatások hasznosulása

A könyvtárbuszok hasznosulása – nem gazdasági értelemben – abban mérhető a leginkább, hogy milyen új szolgáltatásokat sikerült közvetíteni a használók számára. Az egyes bibliobuszok

különböző szolgáltatási portfóliókkal rendelkeznek. A legnagyobb sokféleséget a pécsi és a szendrői, a legkisebbet a ceglédi kínálja.

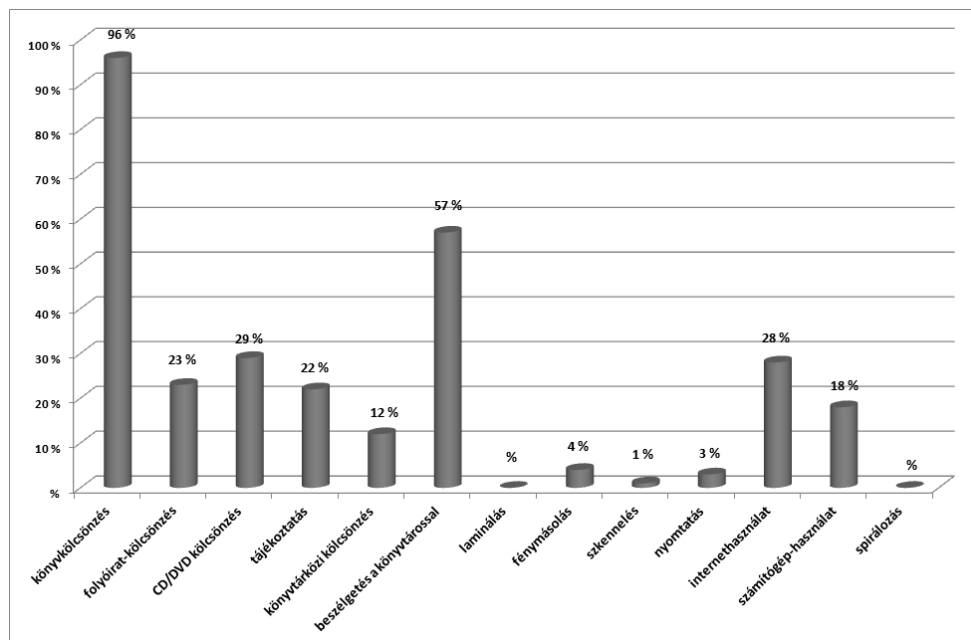
A következő táblázatban látható, hogy melyek az egyes könyvtárbuszok által kínált lehetőségek, és hogy ez a használók körében milyen mértékben hasznosul, hogy mennyien veszik igénybe ezeket ténylegesen.

SZOLGÁLTATÁSOK HASZNÁLATA	Encs		Szendrő		Pécs		Cegléd		ÖSSZESEN	
	A választások %-ában	A szolgáltatások számának a	A választások %-ában	A szolgáltatások számának a	A választások %-ában	A szolgáltatások számának a	A választások %-ában	A szolgáltatások számának a	A választások %-ában	A szolgáltatások számának a
könyvkölcsönzés	98	45	96	74	97	90	96	26	96	235
folyóirat-kölcsönzés	4	2	25	20			48	13	23	35
CD/DVD kölcsönzés	20	9	56	44	17	16	4	1	29	70
tájékoztató	20	9	20	16	19	18	37	10	22	53
könyvtárközi kölcsönzés	13	6	11	9	13	12	7	2	12	29
beszélgetés a könyvtárral	72	33	47	37	53	49	78	21	57	140
laminálás			0	0					0	0
fénymásolás	0	0	0	0	10	9	4	1	4	10
szkennelés	2	1	0	0	1	1	0	0	1	2
nyomtatás	0	0			2	5	0	0	3	5
internethasználat					28	26			28	26
számítógép-használat					18	17			18	17
spirálozás			0	0					0	0
<b>Összes válaszadó</b>	<b>100</b>	<b>46</b>	<b>100</b>	<b>79</b>	<b>100</b>	<b>93</b>	<b>100</b>	<b>27</b>	<b>100</b>	<b>245</b>

A hagyományos könyvtári szolgáltatások (különböző dokumentumtípusok kölcsönzése, tájékoztatás, internethasználat) mellett megjelennek a mindennapi életben való boldoguláshoz kínált „irodai” lehetőségek is, mint a fénymásolás, laminálás, szkennelés, spirálozás, amelyeket nem viszik ki helybe, csak közvetítik a használók felé. (Amennyiben valaki igényli, úgy megren-

deli és a busz következő látogatásakor megkapja a kért anyagot.)

A táblázat legtanulósabb része a válaszadók százalékában mért használat, azaz, ha valakinek feljárnának egy-egy szolgáltatást, akkor azt milyen valószínűséggel veszi igénybe. Tehát a számításból kimaradnak azok a kérdőívkitöltők, akiknek nem is áll a rendelkezésükre az adott lehetőség.



Ezt a következő diagram teszi szemléletessé. A diagramról látható, hogy a legfontosabb szolgáltatás a könyvkölcsönzés, ezzel szinte mindenkori szokott élni. A második helyen azonban a nem a további dokumentumtípusok kölcsönzése áll, vagy az internet- vagy a számítógép-használat, hanem a könyvtárossal való beszélgetés, ami – különösen az idősebb korosztály tagjai számára – nagyon fontos, életminőséget meghatározó lehetőség. Az elvándorlással sokszorosan sújtott falvak előregedő lakossága számára a könyvtáros az új emberi kapcsolatok kialakításának esélyét nyújtja. Mindez gazdasági szempontból nehezen megközelíthető, de az életminőséget nagymértékben javító jelenség, amelynek hiánya megnehezítené egy-egy település lakosságának mindennapjait.

Nagy igény van az internetre és a számítógép-használatra. Erre természetesen a kéthetente megjelenő könyvtárbusz csak igen korlátozott lehetőséget biztosít, ugyanakkor úgy tűnik, hogy azok a lakosok, akik otthonukban nem rendelkeznek hálózattal, szívesen élnek ezzel az opcióval.

A további dokumentumtípusok kölcsönzésére is van igény, jóllehet a jellemzően alacsony jövedelmi viszonyok között élő falusiak vélhetően gyakran nem rendelkeznek e hordozók lejátszásához szükséges infrastruktúrával (CD és DVD lejátszóval). Hasonló mértékű igény van a tájékoztató szolgálatra.

A könyvtárbuszok a könyvtári rendszer végvárai ezeken a kicsi településeken, amelyeken keresztül a lakosok elvben a publikált tudás teljessé-

géhez kapnak hozzáférést. Kevesen, alig több mint 10% szokott élni a könyvtárközi kölcsönzés lehetőségével. A szolgáltatás viszonylag alacsony szintű kihasználtsága azt is jelenti, hogy a járműveken elférő pár ezer kötetes állományok kielégítik a többség – jellemzően szerény – információs és szórakozási igényeit.

Az irodai típusú szolgáltatásokat gyakorlatilag nem szokták igénybe venni. A fénymásolás lehetőségével a használók 4%, a szkenneléssel 1%, a nyomtatással 3%-uk élt már vagy szokott élni. A többi közvetített szolgáltatást (laminálás, spirálózás) jellemzően senki nem használja.

### A szolgáltatások hasznosulásának szubjektív tényezői

Az emberek hogyan értékelik, milyen tényezők miatt jelent többletet, hogy jár a bibliobusz. Erre kérdeztünk rá az utolsó kifejtést igénylő kérdésben. A válaszok alapján meghatározhatók a legfontosabbnak ítélt tényezők, a hasznosulás szubjektív motívumai.

A következőkben ezeket minden számszerűsített adatsor nélkül mutatom be, néhány adatközlő által megfogalmazott jellemző véleményt idézve. Az utolsó kérdés úgy hangzott, hogy neki személy szerint miért jó, hogy jár a könyvtárbusz.

- Szeret olvasni és a könyvtárbuszon keresztül hozzájuthat az olvasnivalóhoz. „A községben nem működik könyvtár, olvasni viszont nagyon szeretek, de vásárolni könyvet csak ritkán tudok az anyagiak miatt, így a kölcsönzés nagyon jó, pláne hogy ingyenes.” (44 éves nő)
- „A szabadidőm legkellemesebb eltöltéséhez a legjobb segítség a könyvtárbuszból kikölcsönzött könyvek olvasása.” (31 éves férfi)
- „Csak a buszról kivett könyveket tudom olvasni mert más lehetőség nincs.” (51 éves férfi)
- „Lehet könyvet elhozni, szépek a könyvek” (11 éves fiú)
- A könyvtáros személye. „Szeretek olvasni. Friss húst látunk a könyvtáros személyében és ez jó!!!!” (35 éves nő)
- „Mert a gyerekem elfoglalja magát és a barátnőm látja a Tibit, mert szerelmes bele.” (27 éves nő)

- Nem kell elutazni, hanem helyben is lehet könyveket kölcsönözni. „Településünkől távol van könyvtár, az utazás nehézkes és drága. Így viszont hozzájutok minden könyvhöz, mely érdekel, beleértve a szakirodalmat is, hiszen szeretek főzni, sütni és kertészkedni.” (39 éves nő)
- „Azért, mert így nem kell elmenni mássik faluba.” (14 éves lány)
- „Mert hozzájutok olyan könyvekhez, amiért 30-40 km-t kellene utaznom.” (23 éves férfi)
- Ingyen van, ezért olyanok is tudnak olvasni, akik egyébként nem tehetnék meg. „Hozzájutok olyan könyvekhez, amiket nincs pénzem megvenni.” (68 éves nő)
- A kistélepülések életét megpezdíti. Helyben hozzájuthatnak olyan szolgáltatásokhoz, amelyekhez egyébként csak a nagyobb településeken élők tudnának. „Kórós egy kis zsáktelepülés, tehát el vagyunk „szigetelve” a külvilágtól. A könyvtárbusz kitágítja a látóterünket és kapcsolatot tart a külvilággal.” (30 éves nő)
- „Jó, mert életet hoz a faluba és műveltséget is. Szeretjük.” (20 éves férfi)
- Információkeresésben segít az iskolai feladatokhoz, munkához vagy a hobbihoz. „Ha az iskolába kell valami, itt megtalálom. Kikapcsolódáshoz is megtalálom a könyveket.” (18 éves nő)
- „Azon a településen, ahol dolgozunk nincs lehetőség szakkönyvek kölcsönzésére, és ezek könnyítik a munkánkat.” (32 éves nő)
- „Azért mert van gombáskönyve.” (39 éves férfi)
- Mozgáskorlátozottként egyébként nem lenne lehetősége könyvek kölcsönzésére. „Mozgáskorlátozás miatt nehezen tudnék könyvtárba járni.” (56 éves férfi)
- „Mozgásában korlátozott, beteg ember vagyok - létfontosságú a mozgókönyvtár. A könyvállományra sokkal több pénz kellene.” (69 éves nő)
- Kifejezetten egy-egy szolgáltatás, dokumentumtípus miatt hasznos számára a mozgókönyvtár. „A könyvtár szolgálata, könyvtárközi szolgálat nagyon jó. Két héten belül bármelyik könyv a rendelkezésemre áll, mait kérek vagy szeretnék. Könnyen lehet informálódni, tájékozódni az interneten.” (56 éves nő)
- „Változatosak a könyvek. Lehet DVD-t, CD-t kikölcsönözni.” (12 éves fiú)

A polgármestereket szintén megkérdeztük, hogy a település számára miért jó, hogy jár a könyvtárbusz. A válaszok legfőbb motívumait a fentiekhez hasonlóan a következőkben gyűjtöttem össze.

- A könyvtárba járás és a könyvkölcsönzés lehetősége rendelkezésre áll a településen. *„A településünkön eddig nem volt lehetőség könyvkölcsönzésre, a könyvtárbusz rendszeres járásával ez viszont megszűnt és bárki számára elérhető. A könyvtárbuszon minden korosztály megtalálja a számára megfelelő könyveket.”*; *„Lehetőség van helybeli kölcsönzésre, kényelmes könyvtári ellátás.”*
- Sokan fogalmaztak meg pozitív általánosságokat. *„A művelődés és az olvasásnak jó hatása van az emberekre. Szükségesnek találok a könyvtárbuszt.”*; *„Elősegíti a kulturális fejlődést, szórakozást.”*
- Egy-egy szolgáltatás kiemelése, amely bővíti a településen élők lehetőségeit. *„A fiataloknak a DVD kölcsönzés jó, mert mozi lehetőség nincs.”*; *„A lakosság az érdeklődési körének megfelelően válogathat. Mivel az internet csak korlátozott számban van jelen, a könyvtárbusz pótolja a hiányzó információkat.”*; *„Tájékoztatóval segítik a lakosságot.”*
- Gazdaságossági szempontok említése. *„A település nem tudja fenntartani a könyvtár működését. Korábban működött könyvtár a községben. A könyvtárbusz lehetőséget ad a művelődni vágyó olvasók részére.”*; *„A település anyagi lehetősége nem engedi a könyvtár működését. Igény van erre a szolgáltatásra, ezért örülünk ennek a lehetőségnek.”*
- Egy-egy használói réteg kiemelése, akiknek a körében népszerűségnek örvend a bibliobusz. *„Népszerű a fiatalok körében, hasznosan töltik el az időt. Pl. olvasás”*; *„Az iskolások körében nőtt az olvasottság.”*
- A könyvtárbusz javítja a falusi emberek életminőségét, identitást meghatározó tényezővé válik. *„Összetartja a faluközösséget, megmaradnak a falu életelemei.”*

A fentiekkel a használók és a polgármesterek leányegében leírták a szolgáltatás hasznosulásának

azon tényezőit, amelyeket a szakirodalom érvként hoz a könyvtárbusz szolgáltatás mellett.

## Összegzés

A tanulmány a magyarországi könyvtárbusz szolgáltatásokat tekintette át statisztikai adatok, kérdőíves felmérés és a bibliobuszokat fenntartó könyvtárak vezetőivel készített interjúk alapján.

A kutatásban figyelembe kellett venni, hogy a könyvtárbuszok eltérő technológiai infrastruktúrával, eltérő léptékű szolgáltatásokat kínálnak, és egy esetben (Cegléd) a célközönségük is különböző (külvárosokban, lakótelepeken élők). Encsen és Szendrőben egy-egy 1500–2000 kötet befogadására alkalmas bibliomikrobusz, Pécsen egy modern, a 21 század igényeinek minden tekintetben megfelelő modern könyvtárbusz, Cegléden pedig egy több mint 25 éves jármű üzemel.

A legfontosabb kérdéseink a következők voltak:

1. Kinek a körében hasznosulnak a könyvtárbusz szolgáltatásai?
2. Gazdasági értelemben beszélhetünk-e hasznosulásról? (illetve megtérülésről)
3. Milyen formában hasznosulnak a könyvtárbusz szolgáltatásai?

A fenti kérdésekre adott válaszok a következők:

1. A könyvtárbuszok közül a kistelepüléseket ellátók valamennyi esetben a legrászorultabb rétegeket szolgálják. A célközönség és a használók is a sokszorosan hátrányos helyzetű kistérségek magas munkanélküliséggel sújtott településein élők, kulturális és egzisztenciális értelemben is gyakran reménytelen helyzetben lévő lakosság. A válaszadók körében jellemző a magas munkanélküliség, az alacsony iskolai végzettségű. A hasznosulás legjobb mutatója, hogy a jelenlegi használók 66%-a korábban nem volt könyvtári tag! Iskolázottság és foglalkoztatottság tekin-

terében a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei kistelepülések lakói vannak a legrosszabb, a ceglédi külvárosok lakossága van a legjobb helyzetben a könyvtárbusz használói közül.

2. Gazdasági értelemben a különböző számítási módok eltérő mértékű megtérülési mutatókat eredményeztek. Az egyes mérési elvek mögött szubjektív megközelítések húzódnak!

a) Amennyiben azt számoljuk, hogy egy helyettesítő termékből (könyv) ugyanannyit mennyi pénzért lenne képes a használó megvásárolni, akkor a következő megtérülési rátákkal szembesülünk.

– A Könyvfesztivál 2010-es átlag könyv-árával kalkulálva a megtérülés 7,16, illetve 5,85-szörös (a jármű amortizációját figyelmen kívül hagyva, illetve azt is beleszámolva.)

– A könyvtárak által 2010-ben beszerzett könyvek átlagértékén számolva a megtérülés 11,4 (amortizáció nélkül), illetve 9,31-szeres (amortizációval).

b) A másik számítási mód lényege, hogy kérdőíven a lakosok és a települések megadhatták, hogy mekkora értéket termel meg számukra a jármű által közvetített szolgáltatási portfólió. Lényegében azt vizsgáltuk, hogy a lakosság és a települések hajlandók lennének-e finanszírozni a szolgáltatást, és

milyen mértékben, amennyiben azt megszűnés fenyegetné. Ezt összegezve és általánosítva a következő értékeket kaptuk:

– Amennyiben a könyvtárbusz által a lakosok számára megtermelt értékét általánosítjuk valamennyi potenciális használóra, akkor a megtérülés 8,9-szeres.

– Amennyiben csak a beiratkozott olvasók körében általánosítjuk a megtermelt érték szempontját, úgy nem beszélhetünk megtérülésről. (Ekkor a könyvtárbuszok a befektetett érték 70%-át termelik meg.)

3. A könyvtárbuszok által kínált szolgáltatásokat a használók 97%-a úgy értékeli, hogy javította a település könyvtári ellátásának minőségét. Az egyes szolgáltatások közül a legfontosabb a könyvkölcsönzés (96%), a második pedig a könyvtárossal való beszélgetés (57%). A többi hordozóhoz való hozzáférés lehetősége csak ezután következik. A bibliobuszok által kínált szolgáltatásokkal általában elégedettek mind a használók, mind pedig a polgármesterek. Ebben a tekintetben a legfontosabbnak a könyvtáros személye bizonyult. Ezzel a leginkább elégedettek a települések lakói.

*Beérkezett: 2012. január 5.*



### Köszönetnyilvánítás

A szerző köszönetét fejezi ki a cikk elkészítésében nyújtott segítségért Antalné Fóris Irmának, Pintácsiné Lugosi Tündének, Szabolcsiné Orosz Hajnalkának, Szabó Ágnesnek, valamint Kércsi Tibornak és Ládi Lászlónak.

### Irodalom

AABØ, Svanhild (2005): The value of public libraries in Norway. = Bibliotekforum, 6. sz. <http://www.bibliotekforum.no/article.php?id=1059> [letöltve: 2011. szeptember 21.]

ANTALNÉ FÓRIS Irma (2007): Hátrányos helyzetű települések mozgókönyvtári szolgáltatása az Edelényi Kistérség Többcélú Társulása területén. Szakdolgozat. Eger, Eszterházy Károly Főiskola Gazdasági- és Társadalomtudományi Kar, Médiainformatica Intézet, Informatika Tanszék

Baranya (2011): Dél-Dunántúli régió/Baranya megye. VÁTI Nonprofit Kft. [https://teir.vati.hu/rqdist/main?rq\\_app=um&rq\\_proc=eredfr&xterkod=2&xmutkod=&xtabkell=1&xtertip=M](https://teir.vati.hu/rqdist/main?rq_app=um&rq_proc=eredfr&xterkod=2&xmutkod=&xtabkell=1&xtertip=M) [letöltve: 2011. szeptember 21.]

DÖMÖTÖR Ági (2010): Az új Esterházy-könyv az idei Ünnepi Könyvhét szenzációja. = Origó, 2010. június 4. <http://www.origo.hu/kultura/20100603-81-unnepi-konyvhet-junius-3-7-kozott-esterhazy-peter-esti.html> [letöltve: 2011. szeptember 21.]

Edelény (2011): Észak-Magyarországi régió/Borsod-Abaúj-Zemplén megye/Edelényi kistérség. VÁTI Nonprofit Kft. <https://>

- teir.vati.hu/rqdist/main?rq\_app=um&rq\_proc=eredfr2&xterkod=3502&xmutkod=&xtabkell=l&xtertip=K [letöltve: 2011. szeptember 21.]
- Encs (2011): Észak-Magyarországi régió/Borsod-Abaúj-Zemplén megye/Encsi kistérség. VÁTI Nonprofit Kft. [https://teir.vati.hu/rqdist/main?rq\\_app=um&rq\\_proc=eredfr2&xterkod=3503&xmutkod=&xtabkell=l&xtertip=K](https://teir.vati.hu/rqdist/main?rq_app=um&rq_proc=eredfr2&xterkod=3503&xmutkod=&xtabkell=l&xtertip=K) [letöltve: 2011. szeptember 21.]
- FEHÉR Miklós (2002): Kistelepülések könyvtári ellátása. Helyzetkép és szakirodalmi szemle. = Könyvtári Figyelő, 48. évf. 3. sz. 374–428. p. <http://www.epa.hu/00100/00143/00042/feher.html>
- GEREBEN Ferenc (1998): Könyv, könyvtár, közönség (A magyar társadalom olvasáskultúrája olvasás és könyvtárszociológiai adatok tükrében). Budapest, Országos Széchényi Könyvtár, 228 p.
- KÁDÁR Anita (2010): A mesebeli busz. = Ceglédi Panoráma, szeptember 11. [http://www.panorama-online.hu/index.php?option=com\\_content&view=article&id=512:a-mesebeli-busz&catid=63:csalad&Itemid=108](http://www.panorama-online.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=512:a-mesebeli-busz&catid=63:csalad&Itemid=108) [letöltve: 2011. szeptember 21.]
- KALÁNYOS Katalin (2006): A kistelepülések könyvtári ellátása Baranya megyében. In: Könyvtárellátási szolgáltató rendszer (KSZR). Tájékoztató a kistelepülések könyvtári ellátásáról. Budapest, Oktatási és Kulturális Minisztérium, 96–100. p.
- KÉRCSI Tibor: Mozgókönyvtári szolgáltatás az encsi kistérségben. In: Könyvtárellátási szolgáltató rendszer (KSZR). Tájékoztató a kistelepülések könyvtári ellátásáról. Budapest, Oktatási és Kulturális Minisztérium, 68–71. p.
- N. KÓSA Judit (2003): A könyvtár csönget egy picit = Népszabadság, június 6.
- Litera (2005) Könyvtárbusszal a 12-es sztrádán = Litera irodalmi portál <http://www.litera.hu/hirek/konyvtarbuszal-a-12-es-sztradan> [letöltve: 2011. szeptember 21.]
- LŐVY-KORPONAY Bereniké (2009): Busszal érkezik a könyv = Hetek, 13. évf. 48. sz. november 27. [http://www.hetek.hu/életmod/200911/busszal\\_erkezik\\_a\\_konyv](http://www.hetek.hu/életmod/200911/busszal_erkezik_a_konyv) [letöltve: 2011. szeptember 21.]
- MIHÁLY Alíz (2002): Minták a kistelepülések könyvtári ellátásának megoldására külföldön. Szakirodalmi szemle = Könyvtári Figyelő, 48. évf. 3. sz. 483–509. p. <http://www.epa.hu/00100/00143/00042/mihaly.html>
- NEWTON, Karen – CASSELDEN, Bidy (2010): Reinventing the wheels? = Library and Information Update, 10. sz. 52–55. p.
- PESTELL, Robert (1991): Mobile Library Guidelines, IFLA professional reports 28. The Hague, International Federation of Library Associations, 57 p.
- SIPOS Anna Magdolna (2011): A magyar könyvtárjog története 1867-től napjainkig. Pécs, Alexandra kiadó, 263 p.
- SZABOLCSINÉ OROSZ Hajnalka (2011a): Új közönyvtári törekvések a pécsi Tudásközpontban = Tudományos és Műszaki Tájékoztatás, 58. évf. 4. sz. [http://tmt.omikk.bme.hu/show\\_news.html?sid=81ea95d18780706f692e88c22e9978dd&id=5476&issue\\_id=525](http://tmt.omikk.bme.hu/show_news.html?sid=81ea95d18780706f692e88c22e9978dd&id=5476&issue_id=525) [letöltve: 2011. szeptember 21.]
- SZABOLCSINÉ OROSZ Hajnalka (2011b): Baranyai Könyvtárbusz Projekt. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 20. évf. 2. sz. 26–31. p.
- SZALAI Gáborné – GÁNCSNÉ NAGY Erzsébet – TÓTH Máté (2006): Egy új könyvtári szolgáltatásról - három tételben = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 15. évf. 4. sz. 24–32. p.
- THORSBY, D. (2003): Determining the value of cultural goods: How much (or how little) does contingent valuation tell us? = Journal of Cultural Economics, 27. vol. 275–285. p.
- TÓTH Istvánné, szerk. (2004a): Emlékek a nyolcvan éves Ceglédi Városi Könyvtár életéből. Cegléd, Ceglédi Városi Könyvtár, 103 p.
- TÓTH Máté (2004b): Kistelepülési ellátási formák. Szakirodalmi Szemle. = Könyvtári Figyelő, 50. évf. 2. sz. 365–402. p.
- TÓTH Máté (2005): Mozgókönyvtári trendek Skandináviában = Könyv, Könyvtár Könyvtáros, 7. sz. 42–49. p. <http://ki.oszk.hu/3k/19972006/valcikkek/valcikkek0507/toth.html>
- TÓTH Máté (2006): A könyvtárbusz a kistelepülések ellátásában. Múlt és jövő között – a szombathelyi konferenciától a győri könyvtárbuszig. In: Könyvtárellátási szolgáltató rendszer (KSZR) Tájékoztató a kistelepülések könyvtári ellátásáról. Budapest, Oktatási és Kulturális Minisztérium, 48–56. p.
- TÓTH Máté (2012): Könyvtárbusz szolgáltatások Magyarországon = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 21. évf. 2. sz. 26–35. p.
- VAJDA Kornél (2005): Könyvtárbusz – Szeminárium a mozgókönyvtár ellátásáról. = Könyv, Könyvtár, Könyvtáros, 7. sz. 31–32. p.
- VARGA Istvánné (2005a): A Ceglédi Városi Könyvtár Mozgókönyvtára 1984–2005. = Könyv, Könyvtár Könyvtáros, 7. sz. 32–41 p. <http://epa.oszk.hu/01300/01367/00067/varga.html> [letöltve: 2011. szeptember 21.]
- VARGA Klára (2005b): Könyvtárbusz köröz a VOLT-fesztiválon. = Magyar Nemzet Online, 2005. július 9. <http://www.mno.hu/portal/294960> [letöltve: 2011. szeptember 21.]

